

CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA CULTURA CU CERAMICĂ LINIARĂ DE PE TERITORIUL R. P. R. ȘI DIN REGIUNILE VECINE *

În toamna anului 1958, cu prilejul călătoriei de studii din R. S. Cehoslovacă și R. P. Polonă, am avut posibilitatea, datorită bunăvoinței arheologilor din centrele vizitate, să cercetez numeroase materiale din epoca neolitică. Cunoștințele îmbogățite în cursul călătoriei amintite și mai ales datele publicate în ultima vreme în revistele de specialitate, constituie un îndemn de a analiza din nou, în funcție de documentarea actuală, unele probleme ale culturilor neolitice timpurii din țara noastră și din regiunile vecine ¹.

Până în prezent, pe teritoriul amintit, după cum rezultă din cercetările lui V. N. Danilenko de la Kiev, cea mai veche cultură neolitică a fost cultura Bugului sudic ², documentată până în preajma orașului Soroca. Această cultură, prin caracteristicile principale ale inventarului, prezintă elemente de asemănare cu cele din regiunea Niprului ³. Este foarte probabil că în zona din preajma Nistrului trecea limita vestică a marelui complex cultural neolitic nord-pontic. În inventarul ceramic din faza a II-a a culturii Bugului sudic se întâlnesc unele fragmente ceramice și vase aproape identice cu cele de tip Criș. Astfel se poate presupune, în funcție de documentarea actuală, că faza a doua a culturii Bugului sudic a fost paralelă în timp cu una din fazele culturii Criș ⁴. Comunitățile culturii Criș au locuit pe un teritoriu vast, până la o limită nordică ce trecea în țara noastră pe la Botoșani—Valea lui Mihai, iar în R. P. Ungară, în regiunea

* Comunicare prezentată la 17 martie 1959, la secția, orînduirii comunei primitive de la Institutul de Arheologie din București.

¹ Ne vom referi la culturile neolitice timpurii din țara noastră, din nordul Ungariei, Cehoslovaciei, sudul Poloniei, vestul R.S.S. Ucrainene și din R.S.S. Moldovenească.

² Informații de la V. N. Danilenko.

³ Este vorba de complexul descoperit lângă pădurea Trifăuți de lângă Soroca. Materialul ceramic este caracterizat prin pastă amestecată cu calcar pisat sau cu pleavă. Pe unele cioburi decorul e făcut cu pieptenele, pe altele e incizat. Informații din comunicarea prezentată de V. Markievici în cadrul seminarului sovieto-român de arheologia comunei primitive din luna mai 1958, ținut la Chișinău (U.R.S.S.).

⁴ V. N. Danilenko ne-a informat că a mai descoperit materiale de tip Criș în săpăturile pe care le-a făcut în anul 1958.

Budapesta¹. Complexul Criș, care a avut desigur câteva faze și eventuale variante regionale, făcea parte din marele complex cultural neolitic carpato-balcanic.

Prin evoluție treptată pe teritoriul locuit de purtătorii culturii Criș și pe temeiul ei, s-au format în regiuni deosebite mai multe aspecte culturale: în sud, complexul Fiera-Dudești², în componența căruia au intrat și unele elemente sudice mai noi (ca de ex. ceramica neagră cu caneluri fine). În regiunea de sud-vest, cultura Banatului³ este o ultimă manifestare a culturii Criș în regiunea Banatului. Aspectele culturale: Fiera-Dudești, Vădastra I, Rast, Banatului și Vinča — Turdaș sînt strîns înrudite și fac parte din același grup cultural. Ele s-au format din elemente de origine sudică răspîndite pe un fond larg spre nord.

În nord-vest, în regiunea cuprinsă aproximativ între Debrețin—Nyiregyhaza⁴—Košice, s-a dezvoltat aspectul numit de arheologii maghiari cultura Szilmeș, iar de arheologii cehoslovaci, cultura liniară est-slovacă⁵. În cadrul ceramicii sînt elemente similare celor ce se observă și pe vasele de tip Criș. După părerea lui L. Hájek, acest aspect cultural a fost în parte paralel în timp cu cultura Criș și, avîndu-se în vedere aria lui de răspîndire, s-a dezvoltat pe un teritoriu vecin culturii Criș. Ținînd seama de faptul că în cadrul culturii cu ceramică liniară est-slovacă sînt relativ multe elemente de tip Criș, considerăm că ele nu pot fi explicate prin simple legături de schimb, ci mai curînd prin relații de rudenie. Se cuvine remarcat faptul că se pot cita unele analogii, în privința decorului, între cultura liniară est-slovacă și cultura Dudești.

Pînă acum în vestul Slovaciei, în Moravia și Cehia nu se cunosc alte culturi neolitice timpurii în afară de cultura cu ceramică liniară. Majoritatea arheologilor sînt de acord că această cultură s-a format pe teritoriul Europei Centrale. Au fost însă arheologi care au considerat și regiunile învecinate de la nord-est ca făcînd parte din zona unde s-a format cultura cu ceramică liniară⁶.

Să ne îndreptăm atenția asupra complexelor liniare din R. S. Cehoslovacă, deoarece acolo se cunosc cele mai vechi materiale de acest tip și pentru că acolo ele au fost studiate de curînd cu multă migală.

Pentru precizarea periodizării culturii cu ceramica liniară a fost nevoie de cunoașterea foarte amănunțită a materialelor din numeroase așezări și de folosirea cîteodată a stratigrafiei propriu-zise și uneori a «stratigrafiei orizontale». De la începutul secolului și pînă în anul 1926, pentru complexele

¹ Ida Kutzián, *A Körös-Kultúra*, I, 1944, Budapesta, harta pe pag. 155.

² Eugen Comșa, *Rezultatele sondajelor de la Dudești și unele probleme ale neoliticului de la sud de Carpați*, în SCIV, VII, 1—2, 1956, p. 41—49—52; idem, *Săpăturile de la Dudești*, în *Materiale*, V, 1958, p. 91—98.

³ János Banner și Mihály Párducz, *Contributions nouvelles à l'histoire du néolithique en Hongrie*, în AE, s. III, vol. VII—VIII—IX, 1946—1948, Budapesta, 1948, p. 30—41.

⁴ Pentru Ungaria cf. Korek J. — Patay P., *A Bükk kultúra elterjedése Magyarországon*, în *Régészeti Füzetek*, II, 2, 1958.

⁵ L. Hájek, *Nova skupna páskové keramiky na východním Slovensku*, în AR, IX, 1957, 1, p. 3—8—9.

⁶ De exemplu: E. I. Kricevskii, *Древнее население Западной Украины в эпоху неолита и ранней бронзы*, în KS, III, 1940, citat după I. K. Svešnikov, în SA, XX, 1940, p. 104.

culturii cu ceramică liniară de pe teritoriul Cehiei și Moraviei s-au făcut patru încercări de periodizare¹. Mai importante sînt însă ultimele două periodizări publicate în anul 1954 de către dr. B. Soudský² și în anul 1956 de către Evžen Neustupný³.

După studiile făcute, dr. Soudský este de părere că din punct de vedere cronologic cultura cu ceramică liniară poate fi împărțită în trei faze: timpurie, mijlocie și tîrzie, ultimei corespunzîndu-i tipul Šárka⁴. Același arheolog, studiind aria de răspîndire a complexelor liniare din Cehia și Moravia, a ajuns la concluzia că așezările din faza timpurie sînt documentate numai în Moravia de unde apoi purtătorii culturii cu ceramică liniară s-au răspîndit și în Cehia. De cîțiva ani dr. B. Soudský conduce săpăturile de pe șantierul de la Býlany, unde se află o întinsă așezare cu ceramică liniară. Folosind diferite metode: stratigrafică, acolo unde a fost posibil, și mai ales metoda tipologico-stilistică, el a reușit să formuleze o periodizare mai amănunțită a diferitelor etape documentate în așezarea amintită⁵. Periodizarea fiind încă inedită, nu putem prezenta alte amănunte.

Celălalt arheolog cehoslovac, Evžen Neustupný, folosind datele cunoscute pînă la el și adăugînd o serie de observații proprii, a publicat o altă periodizare a culturii cu ceramică liniară, pe care o împarte, pe teritoriul R. S. Cehoslovace, în cinci faze de evoluție. Prima fiind mai veche decît, fazele propuse de dr. B. Soudský, a doua corespunzînd fazei timpurii, a treia și a patra, fazei mijlocii și, în sfîrșit, a cincea, fazei tîrzii din periodizarea dr. Soudský. Discuțiile asupra fazei I propuse de Evžen Neustupný încă nu s-au încheiat. Sînt unii arheologi cehoslovaci care o contestă, considerînd-o ca fiind o variantă regională sau simplă categorie ceramică.

Am avut posibilitatea să văd destul de multe fragmente din prima fază și să le analizez împreună cu Evžen Neustupný. Este adevărat că materialele de acest tip sînt încă relativ puține, dar numărul descoperirilor crește mereu. Materialele din prima fază sînt caracterizate prin forme și ornamente specifice și se găsesc adesea în complexe închise. În stadiul actual al cercetărilor, cred că Evžen Neustupný are dreptate în ceea ce privește existența primei faze. S-au adus obiecții că materialele din faza I se găsesc în aceleași complexe împreună cu cioburi din ultimele faze. Faptul nu trebuie să ne mire, căci el poate fi explicat prin condițiile locale specifice. În majoritatea cazurilor, așezările culturii cu ceramică liniară avînd o întindere apreciabilă, au fost locuite în decurs de mai multe generații, totuși, pe locul lor nu s-au format straturi

¹ Pentru complexele de pe teritoriul Boemiei și Moraviei de către J. A. Jíra în 1910, de J. Palliardi în 1914, de J. Axamit în 1924 și de Stocký în 1926. Date citate după B. Soudský, în *PA*, XLV, 1954, p. 75.

² Bohumil Soudský, *K metodice třídění volutové keramiky*, în *PA*, XLV, 1954, p. 75—104—105.

³ Evžen F. Neustupný, *K relativní chronologii volutové keramiky*, în *AR*, VIII, 1956, 3, p. 386—407, 461—462; Dr. B. Soudský, *K relativní chronologii volutové keramiky*, *ibidem*, p. 408—412, 462—463.

⁴ Date stratigrafice s-au obținut prin săpăturile mai vechi de la Tetín I (B. Soudský, în *PA*, XLV, 1954, p. 79) unde s-a găsit un strat de cultură cu materiale liniare din faza mijlocie (a IV-a) suprapus de un altul format în cursul locuirii liniare din faza tîrzie (de tip Šárka).

⁵ Informații personale de la dr. B. Soudský.

de cultură groase, ci se găsesc mai ales resturi de locuințe de suprafață alăturate sau chiar suprapuse și în parte deranjate. Materialele arheologice nu se scot de sub resturile locuințelor, ci din gropile mari de lângă ele. Fiind vorba de viețuire îndelungată, de multe ori materialele din pământul de umplutură al gropilor sînt amestecate și de aceea se produc uneori încurcături.

Cunoscîndu-se aria de răspîndire a primei faze și mai cu seamă inventarul ei, se ridică problema originii culturii cu ceramică liniară. În această privință cei doi arheologi, ca și alții, sînt de acord că în cadrul culturii respective sînt o serie de elemente de tradiție Criș. Alții însă afirmă că e vorba numai de un contact și paralelism în timp între cele două culturi. Din punctul de vedere al primului grup de cercetători, la care ne alăturăm, cultura Criș poate fi considerată ca unul din elementele ce au contribuit la formarea culturii cu ceramică liniară. În cazul de față credem că nu poate fi vorba de cultura Criș propriu-zisă, ci de un aspect cultural (făcînd parte din complexul mare carpato-balcanic) strîns înrudit cu cultura Criș.

Precizarea și cunoașterea conținutului fazei I, după periodizarea lui Evžen Neustupný, permit definirea elementelor de tradiție Criș. Purtătorii culturii cu ceramică liniară au folosit pe scară largă vase mari lucrate din pastă amestecată cu multă pleavă, specifice, comune și în cadrul culturii Criș. Ne referim la vasele cu corpul globular, alungit, cu gît cilindric și cu cîte patru sau șase torți, dispuse în două șiruri. Sînt de amintit străchinile adînci avînd adesea fundul îngroșat și străchinile cu cîteva piciorușe, comune ambelor culturi. Dintre elementele decorative, menționăm proeminențele rotunde, cu adîncituri pe mijloc, proeminențele împărțite în două. Pe buza unor vase cu decor liniar sînt făcute adîncituri ovale sau rotunde, ca și pe vasele de tip Criș. De asemenea, pînă tîrziu pe vasele din pastă primitivă s-au făcut ornamente compuse din șiruri de adîncituri duble în formă de « spic » ca și pe olăria de tip Criș¹.

Se cuvin a fi amintite și alte elemente care s-au altoit (ca și acelea de tip Criș) pe fondul vechi local, și anume elementele de tip Vinča. Numai prin intermediul acestei culturi au putut fi transmise spre nord unele elemente de decor și de inventar ce nu sînt documentate în cadrul numeroaselor așezări locuite de oamenii culturii Criș. În cursul fazei I se întîlnește foarte rar decorul alcătuit din caneluri fine paralele verticale, ca și pe ceramica din complexe culturale Vinča². Un alt decor caracteristic acestei culturi și bine reprezentat pe numeroase vase liniare este acela alcătuit din benzi cu suprafața punctată. El se întîlnește pe ceramica liniară de la sfîrșitul fazei a II-a și mai ales în cursul fazei a III-a³. Tot unei origini sudice din aria culturii Vinča, îi sînt atribuite cîteva spatule-figurine specifice⁴ și unele figurine cu corpul plat și cu capul alungit⁵.

¹ Aceste date au fost menționate de Evžen Neustupný în comunicarea prezentată în luna iunie 1958 la Institutul de Arheologie din București.

² Informație de la Evžen Neustupný. Un fragment ceramic de acest tip a fost descoperit în cursul săpăturilor de la Hurbanovo (Bacherov Maier) din Slovacia.

³ Evžen Neustupný, *op. cit.*, p. 400—404. De asemenea în comunicarea amintită în nota 1.

⁴ *Ibidem*, p. 395, fig. 176, 1—2 și p. 403.

⁵ În comunicarea amintită la nota 1.

Încă de la începutul evoluției lor, o parte din triburile culturii cu ceramică liniară, din cauze pe care nu le cunoaștem cu exactitate (unii specialiști sînt de părere că din pricina unei perioade de secetă), au pornit în căutare de terenuri noi pentru agricultură. La sfîrșitul primei faze și mai ales în cursul fazei a doua, un grup de triburi purtătoare ale culturii liniare au trecut munții și s-au răspîndit în sudul Poloniei. De acolo, mai tîrziu, au început să se răspîndească treptat pe trei direcții: spre nord, de-a lungul Vistulei și Odrei¹, spre sud-est, de-a lungul Carpaților și spre vest de-a lungul fișiei de loess. În răspîndirea lor maximă, triburile liniare au ajuns, mai tîrziu în apus pînă în sudul Belgiei și nordul Franței².

Pe noi ne interesează situația din partea răsăriteană a ariei lor de răspîndire și asupra acesteia vom insista.

Triburile culturii cu ceramică liniară pătrunse în sudul R. P. Polone, au introdus acolo cultivarea primitivă a plantelor și creșterea vitelor; în răspîndirea lor treptată spre nord au venit în contact cu diferite comunități locale. Unele dintre acestea trăiau în pădurile din preajma riurilor, foloseau unelte macrolite și se ocupau cu pescuitul și vînatul, iar altele viețuiau pe dune și întrebuițau unelte microlite. Triburile liniare ajunse în regiunile mai nordice s-au amestecat cu comunitățile locale de pescari și vînători și le-au transmis metodele de cultivare primitivă a plantelor, păstrînd de la ei unele categorii de unelte³.

În cursul fazei a III-a și mai ales a IV-a, după Evžen Neustupný, și mijlocie, după dr. B. Soudský, unele triburi liniare au ajuns pînă la țarmul Mării Baltice⁴. În perioada de răspîndire pe cursul inferior al Odrei și în Kujavia unde sînt regiuni de cernoziom, aceste triburi au format două centre puternice⁵.

S-a afirmat că pătrunderea în spre sud-est, pe teritoriul R. S. S. Ucrainene s-ar fi produs la sfîrșitul fazei a II-a și la începutul fazei a III-a. Pînă acum însă nu au fost publicate materiale tipice din regiunea amintită. În schimb, se cunosc vase și fragmente ceramice caracteristice pentru fazele a III-a și a IV-a.

Cu problemele culturii cu ceramică liniară din vestul R. S. S. Ucrainene s-a ocupat cu cîțiva ani în urmă arheologul I. K. Sveșnikov⁶, dar din cauza lipsei pe atunci a unor date precise, a ajuns la unele concluzii cu care nu sîntem de acord. După părerea d-sale, cultura cu ceramică liniară s-a dezvoltat pînă în perioada de trecere spre epoca bronzului. Dacă ne referim la cultura cu ceramică liniară propriu-zisă, vom constata că această concluzie nu mai poate fi menținută.

¹ Bogdan Kostrzewsky, *Le rôle de l'Odra aux temps préhistoriques*, în *PrzegArch*, 25, VIII, 2, 1949, p. 249.

² *Grosser Historischer Weltatlas*, München, 1954, harta 2b.

³ Informație de la T. Wiszlanski de la Poznań.

⁴ Cele mai nordice puncte de descoperire din Polonia sînt situate la nord-vest de orașul Szczecin.

⁵ B. Kostrzewski, *op. cit.*, p. 249, harta 1.

⁶ J. K. Sveșnikov, *Культура линейно-ленточной керамики на территории вернего Поднепровья и Западной Волыни*, în *SA*, XX, 1954, p. 100—130.

de pe teritoriul țării noastre și trei puncte din nordul R. S. S. Moldovenești, cu resturi aparținând purtătorilor culturii cu ceramică liniară. Cel mai important complex cercetat pînă acum la noi este așezarea de la Glăvăneștii Vechi, în rest în majoritatea cazurilor este vorba de grupe izolate de fragmente ceramice și unelte rare.

Pe teritoriul țării noastre se cunosc următoarele puncte de descoperiri aparținând culturii cu ceramică liniară:

1. *Turdaș, r. Orăștie*. Încă din secolul trecut Zsófia Torma a descoperit printre numeroasele materiale neolitice din cunoscuta așezare și un ciob ce se aseamănă foarte mult cu cele liniare. Asupra fragmentului și asupra altor cioburi a atras atenția M. Roska¹ în anul 1936. După caracteristicile sale, fragmentul ceramic amintit poate fi considerat ca «import» sau cel puțin ca o influență din partea aspectului sau fazei Želizovce din vestul și nordul R. P. Ungare și din Slovacia. Celelalte fragmente menționate de M. Roska, prin caracteristicile decorului nu aparțin culturii cu ceramică liniară. La aceleași materiale se referă și N. Vlassa într-un articol recent². Dînsul face aceeași greșală de a atribui culturii cu ceramică liniară toate cioburile considerate ca atare de către M. Roska. În articol mai admite, pe bună dreptate, că o parte din fragmente trebuie puse în legătură cu cultura «protobukk» (= cultura cu ceramică liniară est-slovacă). La Muzeul de la Cluj.

2. *Cipău, r. Luduș (I)*. În cursul lunii februarie 1955, pe terenul îngrășătoriei de porci ICIA de la Cipău, în cuprinsul unei așezări Criș, a fost delimitată o groapă de mormînt în care se afla un schelet în poziție chircită. În pămîntul de umplutură al gropii s-au găsit mai multe fragmente ceramice de tip Criș și cîteva cioburi liniare³. Acestea din urmă (pl. II/13—16), prin tehnica de lucru, prin forme (mai ales pahare cu corpul bombat), și prin decor se aseamănă cu cele descoperite în Moldova și datează cu aproximație din faza a IV-a a culturii liniare. La Muzeul de la Cluj.

3. *Cipău, r. Luduș (II)*. În toamna anului 1957, E. Zrinyi, de la Muzeul regional de la Tîrgu-Mureș, a descoperit resturi de locuire destul de bogate, aparținînd culturii cu ceramică liniară (pl. II/17—20), în cursul cercetărilor de suprafață din cuprinsul unei cariere de nisip din preajma gării Cipău. Stratul conținînd materialele liniare «a apărut sub forma unei depuneri de înfățișare lenticulară încastrată în stratul de loess... la adîncimea de circa 1—1,20 m. Împreună cu ceramica au apărut cărbuni, cenușă, precum și numeroase oase,

Popovți și Zveniacika sînt adăugate după harta publicată de T. S. Passek (*op. cit.*, p. 35, fig. 2, nr. 18 și 19) și Luka Raikovețkaia (I. K. Svešnikov, *op. cit.*, p. 105, nota 5). Descoperirea de la Skibenți a fost făcută de V. N. Danilenko (informație primită prin intermediul prof. M. Petrescu-Dîmbovița).

¹ M. Roska, *Die Sammlung Zsófia von Torma...*, Cluj, 1941, pl. CXIII, 17; idem, *La stratigraphie du Néolithique en Transylvanie*, în *Dolgszeged*, XII, 1—2, 1936, p. 42—51 și p. 27, fig. 1/1.

² N. Vlassa, *Cultura ceramicii liniare în Transilvania*, în *SCIV*, X, 2, 1959, p. 239.

³ *Ibidem*, p. 240—242.

dinți și copite de cervideu (*Cervus elaphus*)¹. Materialele datează din cursul fazei a IV-a a culturii cu ceramică liniară. La Muzeul regional de la Tîrgu-Mureș.

4. *Morești, r. Tg.-Mureș*. Cu prilejul vizitei făcute în iunie 1958, conf. K. Horedt ne-a arătat un lot de materiale tip Criș, descoperite în cursul săpăturilor de la Morești. Printre fragmentele de tip Criș se aflau și câteva de tip liniar, determinate ca atare de Evžen Neustupný. La Muzeul de la Cluj.

5. *Rupea, r. Rupea*. La marginea de sud a orașului, la poalele dealului Cohălmel, M. Ion Iosif, directorul Muzeului raional de la Rupea, a făcut cercetări de suprafață și a descoperit în malurile unei cariere, diferite fragmente ceramice de tip Criș, printre care se afla și unul caracteristic aparținând culturii cu ceramică liniară². Prin decorul său alcătuit din linii verticale și alveole în chip de note muzicale, fragmentul poate fi atribuit perioadei de la sfîrșitul fazei a III-a sau cel mult începutului fazei a IV-a. La Muzeul raional de la Rupea.

6. *Sălceni, r. Tecuci*. Pe teritoriul satului, pe valea Bogatei, în anul 1950, prof. Alexandru Obreja, de la Facultatea de Geografie din Iași, a găsit un fragment ceramic de tip liniar. Este cel mai sudic punct cunoscut pînă acum pe teritoriul Moldovei³. La Muzeul de Istorie a Moldovei de la Iași.

7. *Perieni, r. Bîrlad*. Complexul descoperit în primăvara anului 1949 se află pe valea Roșcanilor. Pe acest loc se găsesc resturile de locuire ale unei așezări Criș și pe alocuri, pe același teren, sînt răspîndite mici complexe liniare. Săpături M. Petrescu-Dîmbovița în anii 1949 și 1955. Au fost adunate materiale destul de puține (pl. III/32—39) din faza IV. La Perieni, în 1955 a fost stabilită pentru prima oară cronologia relativă dintre cultura Criș și cultura cu ceramică liniară⁴. Materialele la Muzeul de Istorie a Moldovei de la Iași.

8. *Pietriș, com. Ciocani, r. Bîrlad*. După cum ne informează Gh. Bichir, pe teritoriul satului au fost descoperite mai multe cioburi cu decor caracteristic culturii cu ceramică liniară. La Muzeul raional de la Bîrlad.

9. *Traian, r. Buhuși*. În cursul săpăturilor din întinsa așezare de pe Dealul Fintînilor s-au descoperit în ultimii ani și complexe aparținând unei așezări a purtătorilor culturii cu ceramică liniară. Primul grup de materiale de acest fel a fost descoperit încă din anul 1952, în partea de nord a complexului nr. 2. Acolo s-au găsit în afară de fragmente ceramice caracteristice (pl. III/55—70), câteva topoare de piatră în formă de calapod și o așchie de obsidiană. În anii următori s-au cercetat în cadrul așezării și alte complexe liniare. La început

¹ N. Vlăsa, *Cultura ceramicii liniare în Transilvania*, în SCIV, X, 2, 1959, p. 242.

² Vladimir Dumitrescu, *Céramique du type Criș et fragment rubané dans le Sud-Est de la Transylvanie*, în Dacia, N.S., II, 1958, p. 402—405.

³ I. Nestor, *Cultura ceramicii liniare în Moldova...*, în SCIV, II, 2, 1951, p. 19.

⁴ M. Petrescu-Dîmbovița și colectivul, *Raport asupra săpăturilor arheologice din județele Covurlui și Tutova*, în SCIV, I, 1, 1950, p. 67; idem, *Sondajul stratigrafic de la Perieni*, în Materiale, III, 1957, p. 65, 79, 82.

s-a crezut și s-a scris că ele se găsesc la partea superioară a stratului de cultură Precucuteni. De curînd, după criticile aduse și în funcție de observații stratigrafice mai clare — s-a revenit asupra părerii vechi și se admite că materialele liniare se află într-un strat suprapus de cel care conține obiectele de tip Precucuteni. Unii dintre arheologii noștri încă de la început nu au fost de acord cu observațiile stratigrafice de la Traian, referitoare la cultura cu ceramică liniară. Materialele liniare de la Traian datează din faza a IV-a, probabil de la sfîrșitul acesteia și de la începutul fazei a V-a. O parte din ele au fost publicate în rapoartele preliminară¹. Materialele se păstrează la Institutul de Arheologie din București.

10. *Negrești, r. Piatra-Neamț*. În privința descoperirii de pe teritoriul satului Negrești s-a produs o încurcătură. Grupul de fragmente ceramice descoperit acolo de C. Matasă a fost arătat prof. I. Nestor în anul 1942. Cînd s-a pus întrebarea unde au fost găsite cioburile s-a răspuns că la Ilișeni. Un sat cu acest nume nu există în preajma orașului Piatra-Neamț. Aceeași numire greșită este dată locului descoperirii și pe harta arheologică a fostului județ Neamț, ce însoțește un articol al lui C. Matasă. În schimb, în textul articolului se precizează că este vorba de Dealul Ilișeștilor de pe teritoriul satului Negrești. La suprafața solului, pe dealul amintit, C. Matasă a găsit diferite fragmente ceramice printre care și vasul fragmentar atribuit de prof. I. Nestor culturii cu ceramică liniară². La Muzeul raional de la Piatra-Neamț.

11. *Zane, r. Iași*. Prin cercetările de suprafață efectuate de membrii colectivului Muzeului de Istorie a Moldovei, de la Iași, pe teritoriul satului au fost descoperite resturi de locuire aparținînd culturii cu ceramică liniară³. Alte informații lipsesc. Materialele la Muzeul de Istorie a Moldovei de la Iași.

12. *Dumbravă, r. Iași*. În apropierea satului s-au adunat fragmente ceramice aparținînd culturii cu ceramică liniară⁴. Alte informații lipsesc. Materialele la Muzeul de Istorie a Moldovei de la Iași.

13. *Păușești, r. Tg. Frumos*. La aproximativ 2 km spre sud de sat, în dreptul cantonului silvic, s-au adunat de la suprafața solului diferite fragmente ceramice dintre care unele par a aparține culturii cu ceramică liniară⁵. Materialele la Muzeul de Istorie a Moldovei de la Iași.

14. *Ciurbești, r. Iași*. La aproximativ 1 km spre sud de sat, pe locul numit Malul Iazului, s-au adunat printre altele și cioburi ce indică o locuire

¹ H. Dumitrescu și colectivul, *Șantierul Traian*, în *SCIV*, IV, 1—2, 1953, p. 50; idem, *Șantierul arheologic Traian*, în *SCIV*, V, 1—2, 1954, p. 36; idem, *Șantierul arheologic Traian*, în *SCIV*, VI, 3—4, 1956, p. 462—469, fig. 6—10; Jiří Neustupný, *Neue Beiträge zum Neolithikum Rumäniens*, în *Slovenska Archeologia*, VI, 2, Bratislava, 1958, p. 280—282.

² C. Matasă, *Cercetări din preistoria județului Neamț*, în *BCMI*, XXXI, fasc. 37, harta nr. 31 (Ilișeni), dar pe p. 125 (Dealul Ilișeștilor); I. Nestor, *Cultura ceramicii liniare în Moldova...*, în *SCIV*, II, 2, 1951, p. 18.

³ N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița și Em. Zaharia, *Cercetări arheologice în orașul Iași și împrejurimi*, în *SCȘIași*, VII, 2, 1956, p. 45.

⁴ N. Zaharia, *op. cit.*, p. 45.

⁵ Idem, *Cercetările de suprafață efectuate în Moldova, în cursul anului 1954*, în *SCIV*, VI, 3—4, 1955, p. 905.

a purtătorilor culturii cu ceramică liniară¹. Materialele la Muzeul de Istorie a Moldovei de la Iași.

15. *Valea Lupului, r. Iași*. În cursul cercetărilor de suprafață pe locul așezării în care a efectuat săpături Vlad Zirra în anul 1950, au fost găsite mai multe fragmente ceramice liniare și un toporaș calapod aparținând aceleiași culturi². Este vorba de resturi liniare izolate. Remarcăm descoperirea lor pe locul așezării Criș. Credem că faptul se explică prin preferința purtătorilor celor două culturi de a alege drept loc de așezare, terenurile joase din lunca râurilor. Materialele la Institutul de Arheologie de la București.

16. *Lețcani, r. Iași*. Lingă biserica din sat au fost adunate diferite fragmente ceramice printre care și unele cioburi aparținând culturii cu ceramică liniară³. Materialele la Muzeul de Istorie a Moldovei de la Iași.

17. *Crivești, r. Tg.-Frumos*. Pe un tăpșan situat între două rișe, la est de biserică, se află o bogată așezare cu materiale din diferite epoci. Acolo s-au adunat și unele cioburi ce par a aparține culturii cu ceramică liniară⁴. Materialele la Muzeul de Istorie a Moldovei de la Iași.

18. *Larga Jijia, r. Vlădeni*. În partea de sud a grindului numit «La Grădină», s-au descoperit la suprafața solului materiale aparținând culturii Precucuteni și culturii cu ceramică liniară. În funcție de aceste date s-a încercat acolo, prin efectuarea unor sondaje, rezolvarea cronologiei relative dintre cele două culturi. Pe locul cercetat s-au găsit numeroase fragmente ceramice specifice fazei a IV-a a culturii cu ceramică liniară (pl. III/40—54), dar, din cauza dimensiunilor reduse ale suprafeței săpate nu s-au putut descoperi resturi de locuințe⁵. Materialele la Institutul de Arheologie de la București.

19. *Bădeni, r. Hîrlău*. La circa 3 km spre est de sat, pe Dealul Movilei, pe locul numit Movila Grădiștii au fost descoperite fragmente ceramice liniare⁶. Alte informații lipsesc. Materialele la Muzeul de Istorie a Moldovei de la Iași.

20. *Glăvăneștii-Vechi, r. Vlădeni*. Complexul arheologic de pe terasa inferioară a Jijiei a fost descoperit de Adrian Florescu. Săpăturile executate acolo în anii 1949—1950 au dus la descoperirea, printre altele, și a unor așezări neolitice timpurii: una aparținând culturii Criș și alta alăturată, aparținând culturii cu ceramică liniară. În cuprinsul acestora din urmă s-au dezvelit resturi

¹ N. Zaharia, *Recunoașteri arheologice executate de colectivul Muzeului de Antichități din Iași, în anul 1953, în cuprinsul Moldovei*, în SCIV, VI, 1—2, 1955, p. 293.

² Ion Nestor și colectivul, *Săpăturile de pe șantierul Valea Jijiei (Iași — Botoșani — Droboi) în anul 1950*, în SCIV, II, 1, 1951, p. 57.

³ N. Zaharia, *op. cit.*, p. 291.

⁴ Idem, *Cercetări de suprafață efectuate în Moldova în cursul anului 1954*, în SCIV, VI, 3—4, 1955, p. 903.

⁵ Alexandrina Alexandrescu, *Sondagiile de la Larga Jijia...*, în SCIV, III, 1952, p. 47—48, 55—56.

⁶ N. Zaharia, *loc. cit.*, p. 900.

de locuințe de suprafață, vetre simple, gropi mari de formă ovală neregulată și diferite categorii de materiale liniare¹. În funcție de caracteristicile ceramicii (pl. III/21—31), așezarea datează de la sfârșitul fazei timpurii și din faza mijlocie a culturii cu ceramică liniară (după periodizarea dr. B. Soudský), sau din fazele a III-a și a IV-a (după periodizarea lui Evžen Neustupný). Materialele la Institutul de Arheologie de la București.

21. *Suceava, r. Suceava*. În sectorul Șipot, pe un mic platou, a fost dezvelit un complex din pietre mici de riu, plate. Printre pietre se aflau fragmente ceramice liniare ce provin din vase modelate din pastă amestecată cu pleavă. Au fost găsite cioburi din vase de dimensiuni diferite ornamentate cu proeminențe rotunde sau cu proeminențe simple². Materialele la Institutul de Arheologie de la București.

Se cuvine să remarcăm și cele câteva fragmente ceramice mici de aspect liniar, din vase de culoare cenușie, cu corpul bombat specific și cu decor compus din linii incizate paralele și orizontale, întrerupte prin alveole în chip de note muzicale. Aceste cioburi au fost descoperite de Corneliu N. Mateescu, în așezarea de la Vădastra (din sud-estul Olteniei)³, în asociere cu materiale de tip Vădastra I. Este o descoperire cu totul izolată ce se găsește la câteva sute de km distanță de cel mai apropiat punct locuit de purtătorii culturii cu ceramică liniară.

Oamenii culturii cu ceramică liniară de pe teritoriul R. P. Române și din regiunile vecine, obișnuiau să-și construiască așezările, pe marginile teraselor (Perieni, Florești) sau chiar pe grinduri scunde din luncile râurilor (Glăvăneștii-Vechi). Ca și în regiunile mai îndepărtate de țara noastră, de unde s-au răspândit, așezările lor erau relativ întinse, fără urme de întărituri. Așezările nefiind delimitate, locuințele erau distanțate și de aceea s-au format straturi de cultură foarte subțiri. În cazul așezării de la Glăvăneștii-Vechi este vorba de grupuri de colibe⁴.

Prin cercetările și săpăturile executate pînă acum nu a fost rezolvată în chip convingător problema tipurilor de locuințe folosite de purtătorii culturii cu ceramică liniară din regiunea noastră. În lucrările consultate sînt formulate păreri diferite. Prin săpăturile de la Nezvisko s-au descoperit resturile unei

¹ I. Nestor și colectivul, *Activitatea șantierului de săpături arheologice Iași—Botoșani—Dorohoi*, în SCIV, I, 1, 1950, p. 27—32; idem, *Săpăturile de pe șantierul Valea Jijiei (Iași—Botoșani—Dorohoi)*, în anul 1950, în SCIV, II, 1, 1951, p. 51—76; Ion Nestor, *Cultura ceramicii liniare în Moldova (pe baza săpăturilor arheologice de la Glăvăneștii-Vechi (Iași))*, în SCIV, II, 2, 1951, p. 17—26.

² B. Mitrea și colectivul, *Șantierul arheologic Suceava—Cetatea Neamțului*, în SCIV, VI, 3—4, p. 777.

³ Corneliu N. Mateescu, *Săpături arheologice la Vădastra*, în *Materiale*, VII, (sub tipar).

⁴ Ion Nestor și colectivul, *Săpăturile de pe șantierul Valea Jijiei (Iași—Botoșani—Dorohoi)* în anul 1950, în SCIV, II, 1, 1951, p. 55.

locuințe de suprafață¹ și groapa unui semibordei mare². În porțiunea cercetată se aflau găurile (cu diametrul de 0,20 m) a trei pari din scheletul construcției. Intervalul dintre pari era de 3 m. Parii fuseseră îngropați pînă la 0,40 m adîncime. Cu toate că resturile locuinței au fost în parte răscolite în cursul locuirii mai tîrzii, tripoliene, totuși i s-au putut determina dimensiunile și orientarea. Locuința avea aproximativ 12 m lungime și circa 7 m lărgime. Axul lung era orientat pe direcția NE—SV. Podeaua era din pămînt bătătorit. Vetrele simple se făceau din lut direct pe podea. Lîngă vetre se aflau platforme mici. Una din ele a fost făcută (din lut curat) direct pe podea, alta, de formă pătrată ($2,2 \times 2,2$ m) tot din lut, dar pe o podea de lemne cioplite, iar ultima făcută pe o podea de piatră. Pe platforma cu podea de lemne se aflau patru pietre de rîșniță. În apropierea locuinței liniare de la Nezvisko se afla o groapă de caracter gospodăresc.

La Kotovane, nu departe de Nezvisko, au fost golate și studiate două locuințe de tipul bordeielor³, cu gropi de formă ovală neregulată. Pe podeaua lor nu s-au găsit resturi de vetre.

În nordul R. S. S. Moldovenești, la Florești, T. S. Passek a cercetat în decurs de mai mulți ani cîteva locuințe de tipul bordeielor. Semnalăm, de exemplu, bordeiul nr. 3, care avea forma ovală, alungită, cu lungimea maximă de 12 m și lățimea maximă de 4 m. Bordeiul era orientat cu axul lung pe direcția N—S. Podeaua bordeiului a fost cu suprafața neregulată și ajungea pe alocuri la 1,50 m, iar în alte locuri pînă la 2,50 m adîncime. Într-o adîncitură din podea s-au găsit resturi de cenușă și cărbuni, considerate ca fiind ale unei vetre⁴.

La noi, resturi de locuințe liniare au fost cercetate și studiate numai în așezarea de la Glăvăneștii-Vechi. Pe terenul dintre movila I și movila II, apoi pe locul acesteia din urmă, s-au dezvelit resturi din cîteva colibe de suprafață. După starea de conservare a rămășițelor păstrate se poate presupune că au stat multă vreme descoperite și supuse variațiilor de temperatură. Cercetarea resturilor găsite duce la concluzia că acele colibe au fost construite la suprafața solului din pari, împletitură de nuiele și apoi acoperite sumar cu lipitură de lut amestecat cu paie. Bucățile de chirpic ars sînt din lut cu bobul mare, amestecat cu o cantitate redusă de paie. Pe unii bulgări de lipitură se observă urme de pari. În legătură cu colibe de la Glăvăneștii-Vechi s-au găsit rămășițe de vetre simple⁵.

Resturile de locuințe de suprafață păstrate la Glăvăneștii-Vechi și mai ales cele de la Nezvisko, precum și gropile studiate la Kotovane și mai cu seamă cele de la Florești, sînt, după părerea noastră, indicii că foarte probabil și pe teritoriul zonei estice a ariei lor de răspîndire, purtătorii culturii cu ceramică liniară și-au construit locuințele după același sistem ca și în partea de apus a teritoriului pe care au viețuit, numai că resturile unor astfel de locuințe

¹ E. K. Cernîș, *op. cit.*, p. 52.

² În comunicarea ținută la Seminarul sovieto-romîn de arheologia comunei primitive de la Chișinău (U.R.S.S.), E. K. Cernîș a amintit că în aceeași așezare liniară a descoperit și resturi de bordei.

³ I. K. Sveșnikov, *op. cit.*, p. 113—114.

⁴ T. S. Passek, *op. cit.*, p. 41.

⁵ I. Nestor și colectivul, *op. cit.*, p. 53—55.

trebuie căutate prin suprafețe de câteva sute de metri pătrați. În consecință, credem că pe locul unde au fost locuințele liniare se vor găsi până la cîte cinci șiruri paralele de găuri de pari, iar lângă locuințe și în lungul lor se vor delimita gropi de formă ovală prelungă, ca groapa din sectorul III 1949 de la Glăvăneștii-Vechi sau ca gropile de la Kotovane și de la Florești.

După cum am arătat, singura așezare liniară de la noi, cercetată mai intens, este cea de la Glăvăneștii-Vechi (pl. II/1). De aceea, în prezentarea ce urmează ne vom referi mai ales la materialele descoperite acolo¹.

Purtătorii culturii cu ceramică liniară din așezarea de la Glăvăneștii-Vechi au folosit unelte de silex, de obsidiană, de piatră și de os, dar pînă acum nu avem nici o dovadă că ar fi folosit și metalul.

Pentru făurirea instrumentelor de silex (pl. II/2—7) se întrebuițau mai multe feluri de cremene, de obicei procurată din regiune. În majoritatea cazurilor sînt piese de silex de calitate, de culoare fumurie, mai rar galben închis sau cenușiu-alburie. O serie din uneltele de la Glăvăneștii-Vechi sînt patinate parțial, din cauză că au fost făcute din unelte paleolitice reutilizate². Din silex se realizau micro-lame fine (desigur din nuclee lunguiețe și subțiri) numeroase răzuitoare, riciitoare discoidale, lame obișnuite și percutoare sferice. Mai sînt de amintit un străpungător, un vîrf de săgeată din lamă cu peduncul și o lamă scurtă ce a servit la o unealtă compusă (cu jghiab). Lama păstrează urme de lustruire pe un colț (pl. II/6), pe muchia lucrătoare are mai multe rețușe. Unele piese par a reprezenta o tradiție mezolitică. Remarcăm faptul că printre unelte s-au găsit cîteva piese de formă geometrică.

În complexul liniar de la Traian, s-au găsit și unelte făcute din cuarțit.

În legătură cu așezările cu ceramică liniară de la Glăvăneștii-Vechi³, de la Traian⁴ și de la Florești⁵ s-au descoperit cîteva așchii și unelte de obsidiană. Materia primă era obținută pe cale de schimburi intertribale de obicei întîmplătoare, probabil de la comunitățile ce trăiau în preajma munților vulcanici din sud-estul Transilvaniei. Nu putem exclude însă și faptul că pînă în regiunea așezării de la Glăvăneștii-Vechi ar fi putut ajunge și unele piese lucrate din obsidiană originară din regiunea cursului superior al Tisei.

Se cuvine să insistăm asupra uneltelor de piatră șlefuită. De obicei, din cuprinsul complexelor liniare s-au scos la iveală topoare în formă de calapod. În cursul săpăturilor sub movila II—1949, de la Glăvăneștii-Vechi, s-au descoperit și topoare neperforate, plate, de formă dreptunghiulară (pl. II/9). Pe locul menționat se afla un « atelier » mic pentru prelucrarea unor astfel de topoare⁶.

¹ Materialele descoperite acolo le-am putut vedea și studia datorită bunăvoinței prof. Ion Nestor, căruia îi aducem și cu acest prilej mulțumirile noastre. Alte materiale scoase la iveală cu prilejul săpăturilor de la Larga Jijia ne-au fost arătate cu multă bunăvoință de Alexandrina Alexandrescu. În rest am folosit numai materialele și datele publicate.

² I. Nestor și colectivul, *op. cit.*, p. 54—55.

³ *Ibidem*, p. 55.

⁴ H. Dumitrescu, *Șantierul arheologic Traian (1954)*, în *SCIV*, VI, 3—4, 1955, p. 466.

⁵ T. S. Passek, *op. cit.*, p. 43.

⁶ Ion Nestor și colectivul, *op. cit.*, p. 34.

Spre deosebire de uneltele descrise, cele de os erau destul de rare. Ele sînt reprezentate prin cîteva sule de os (Glăvăneștii-Vechi, Florești) și prin spatule (Florești) ¹.

Din răspîndirea punctelor de descoperire de la noi și din alte părți rezultă că purtătorii culturii cu ceramică liniară preferau locurile situate pe cîmpie sau stepe (majoritatea așezărilor din Moldova sînt grupate în stepa Jijiei). Preferința se explică prin ocupația dominantă a acelor oameni: cultivarea primitivă a plantelor. Se pot aduce o serie de argumente de ordin arheologic. Așa, de exemplu, amintim că lutul pentru lipitură de pe pereții colibelor era amestecat cu paie. O mare parte din ceramică, inclusiv greutățile de lut, au fost modelate din pastă amestecată cu multă pleavă. Citeodată, în spărtura cioburilor liniare din categoria amintită se pot observa urme de boabe de cereale. În spărtura cîtorva fragmente ceramice liniare de la Glăvăneștii-Vechi s-au găsit urme de boabe de griu (de tipul *Triticum monococcum*) ². În privința uneltelor folosite la adunarea recoltei avem indicii (lama de silex cu urme de lustruire pe un colț) că existau unelte compuse, un fel de seceri de tipul celor descoperite de exemplu la Karanovo ³. În fiecare locuință liniară, de la Glăvăneștii-Vechi, s-a găsit cîte o rîșniță de piatră, de dimensiuni reduse ⁴.

În afară de griu, oamenii cultivau și alte plante. Cu prilejul săpăturilor de la Nezvisko s-au descoperit resturi de boabe de alac (*Triticum monococcum*) și de mazăre ⁵.

Cultivarea primitivă a plantelor cu unelte încă slab dezvoltate, presupunea efortul comun al întregii comunități din așezare. Faptul că membrii comunităților locuiau și munceau în comun este oglindit în documentarea arheologică mai ales prin locuințele de dimensiuni apreciabile, cu mai multe încăperi și vetre.

Observațiile privitoare la tipurile de așezare, de locuințe și la ocupații permit să se tragă concluzia admisă în general, că oamenii culturii cu ceramică liniară duceau trai semistabil. Din cauza secătuirii solului, după un șir de ani, comunitățile erau nevoite să se mute dintr-un loc într-altul.

O altă ocupație bine documentată în așezarea de la Glăvăneștii-Vechi era aceea a creșterii animalelor domestice ⁶. În preajma locuințelor liniare s-au găsit numeroase oase de animale printre care predomină bovinele de talie mare ⁷. S-au mai adunat oase de oi sau de capre și de porc ⁸. Date foarte interesante cu privire la materialul faunistic găsit în așezarea liniară de la Florești (R. S. S. Moldovenească) sînt publicate de T. S. Passek ⁹. Din cuprinsul bordeielor liniare nr. 1 și 3 au fost scoase la iveală 250 de oase de animale domestice și sălbatice, aparținînd la 34 de indivizi. Dintre animalele domestice

¹ T. S. Passek, *op. cit.*, p. 43.

² Ion Nestor, *Cultura ceramicii liniare în Moldova...*, p. 22.

³ V. Миков, *Культура неолита энеолита и бронзы в Болгарии (по данным раскопок за последние годы)*. în SA, 1958, 1, p. 50, fig. 3,1.

⁴ Ion Nestor și colectivul, *op. cit.*, p. 53.

⁵ T. S. Passek, *Семинар по вопросам первобытной археологии Молдавии, Румынии, и прилегающих районов Украины*, în SA, 1959, 1, p. 330.

⁶ Ion Nestor și colectivul, *op. cit.*, p. 55.

⁷ Informație de la Corneliu N. Mateescu.

⁸ *Ibidem*.

⁹ T. S. Passek, *Новые открытия на территории СССР...*, p. 44.

sînt reprezentate mai bine — ca și la Glăvăneștii-Vechi — bovinele (10 indivizi), apoi urmează porcinele (5 indivizi) și în sfîrșit ovi-caprinele (2 indivizi). O proporție asemănătoare între animalele domestice s-a constatat și în așezarea de la Nezvisko¹.

Oasele de animale sălbatice descoperite în așezările liniare din țara noastră nu au fost încă studiate. Numai în cazul descoperirii din preajma gării Cipău sînt amintite copite de cervideu (*Cervus elaphus*). În schimb, la Florești² au fost adunate și determinate numeroase oase de animale sălbatice. Între ele predomină mistrețul (5 indivizi), urmează apoi cerbul (4), bourul sau zimbrul (3), căprioara (2), castorul (2). Aceste resturi sînt dovezi evidente ale faptului că la comunitățile liniare, vînătoria mai juca un rol destul de important.

În cuprinsul stațiunii de la Glăvăneștii-Vechi, în diferite puncte s-au dezvelit grupuri de greutăți de lut ars (pl. II/12). Ele au fost modelate din lut amestecat cu paie și pleavă și sînt foarte sfărîmicioase. Unele greutăți au formă ovoidală, plată, iar altele sînt de formă sferică, turtită. Ambele categorii au cîte un orificiu spre una din extremități. Greutățile precum și prezența unui număr destul de mare de fusaiole de lut ars (pl. II/10—11), lucrate cu mai multă grijă, sînt indicii cu privire la ocupația țesutului la războiul vertical³.

Mai multe oase de pești mari, valvele de scoici și cochiliile de melci găsite într-o groapă din așezare sînt indicații că acei oameni se ocupau, de asemenea, cu pescuitul și cu culesul. După informațiile primite de la Corneliu N. Mateescu, cochiliile sînt de la melci de tipul *Cepaea Vindobonnensis* și *Helicella striata*. Astfel de melci trăiesc în regiuni cu vegetație și climă de stepă.

Ceramica folosită de oamenii culturii cu ceramică liniară este reprezentată la Glăvăneștii-Vechi⁴ și în celelalte așezări de la noi, prin două categorii principale: prin vase din pastă amestecată cu multă pleavă, cu ardere slabă (în spărtură ele au de obicei culoare neagră, cu strate superficiale de culoare cenușie sau roșcată) și cu ornamente relativ puține. Este vorba de vase cu corpul bombat cu marginea în prelungirea directă a pereților vasului. Pereții au grosimea variabilă între 1—2 cm în majoritatea cazurilor suprafața exterioară a vaselor a fost netezită fără prea multă grijă. Ornamentele sînt în general simple și constau din șiruri de adîncituri (mai dese sau mai rare) în lungul buzei din adîncituri făcute cu unghia pe corpul vasului alteori se făceau adîncituri cu un instrument de formă neregulată. Decorul în relief se compunea din briuri alveolate în relief, scurte, din proeminențe plate aplicate de formă rotundă cu albiere regulată pe mijloc; pe alte cioburi proeminențele sînt tîguiate sau prelungi (pe verticală), unele din ele erau împărțite în două sau în trei părți. Cîteodată pe proeminențe se făceau grupuri de adîncituri rotunde. Astfel de vase au fost întrebuințate, în mare măsură, la păstrarea rezervelor, de hrană.

A doua categorie ceramică este alcătuită din vase lucrate din pastă fină. Majoritatea vaselor au forma de pahar, cu corpul bombat. Marginea paharelor este totdeauna în prelungirea rotunjimii corpului, adesea e îngroșată puțin.

¹ T. S. Passek, *Семинар по вопросам первобытной археологии...*, p. 330.

² Idem, *Новые открытия на территории СССР...*, p. 44.

³ Ion Nestor și colectivul, *op. cit.*, p. 53.

⁴ *Ibidem*, p. 55.

Buza paharelor se constată a fi de obicei aproape ascuțită. La Glăvăneștii-Vechi se întâlnesc adesea și străchioare adânci, tronconice. Mai rar sînt documentate și vasele piriforme, cu gît scund. Trecerea de la pereți spre fundul vaselor este abia perceptibilă. Paharele au de obicei suprafața lustruită cu atenție deosebită. Unele pahare au suprafața netedă compactă, în timp ce altele, probabil din cauza arderii defectuoase sînt sfărâmicioase. Decorul acestei categorii ceramice este compus mai cu seamă din linii incizate, subțiri, făcute

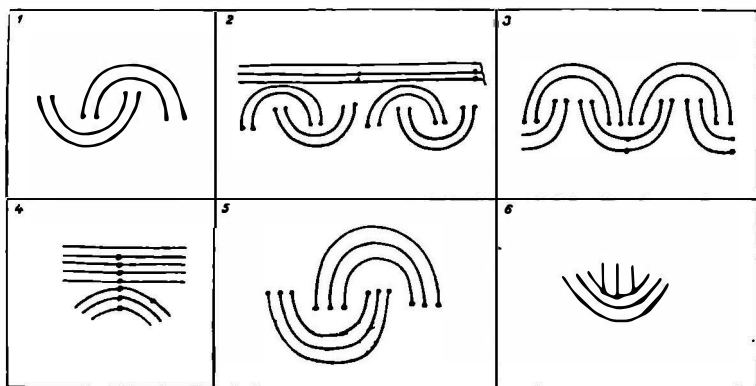

Fig. 1. — Motive ornamentale spiralice întregite în funcție de porțiunile de decor păstrate pe diferite fragmente ceramice liniare descoperite în diverse așezări de pe teritoriul R.P.R.

cu un instrument ascuțit. Pe cioburi rare de la Glăvăneștii-Vechi se întâlnesc grupuri de linii paralele verticale (element decorativ vechi) și benzi cu suprafața punctată. De obicei, în lungul marginii paharelor (și a altor vase) erau trasate de la 1 la 4 linii paralele, orizontale, distanțate la intervale aproape egale. Pe vasele din aceeași așezare se mai întâlnesc grupuri de semicercuri îmbucate și mai cu seamă în zig-zag sau alte motive decorative de caracter geometric. Destul de rare sînt cioburile cu decorul divizat în metope avînd suprafața hașurată cu linii paralele oblice. O caracteristică importantă o constituie obiceiul de a împodobi colțurile unghiurilor sau capetele liniilor cu adîncituri ovale asemănătoare cu « notele muzicale », sau cu alveole ovale prelungi. În urma arderii vasele din această categorie dobîndeau culoarea cenușie, cu diferite nuanțe ajungînd uneori pînă la negru.

În așezările de la Zveniacika și Nezvisko se constată adesea că pe unele vase intervalele dintre linii au fost vopsite cu culoare roșie ¹. Aceeași metodă de ornamentare se observă și pe unele vase liniare din Cehoslovacia. În schimb, pînă acum obiceiul nu este documentat la noi și nici pe teritoriul R. S. S. Moldovenești.

Pînă acum în așezările culturii cu ceramică liniară din U.R.S.S. și de la noi nu s-au găsit figurine antropomorfe sau zoomorfe. Cunoscînd însă situația din partea apuseană a ariei de răspîndire a acestei culturi, putem crede că

¹ T. S. Passek, *Семинар по вопросам первобытной археологии* . . . , p. 330.

ele vor fi descoperite în viitor și la noi, atunci când se vor face săpături mai intense în astfel de așezări.

Ritul funerar al acestei culturi este foarte slab documentat în regiune. Mormîntul cu schelet chircit, descoperit la Cipău ar putea aparține culturii cu ceramică liniară¹. Lîngă schelet nu s-au găsit obiecte depuse intenționat odată cu cadavrul. În pămîntul de umplutură al gropii sînt cioburi de tip Criș (care probabil au fost antrenate din stratul de cultură al așezării Criș, în care a fost săpată groapa mormîntului) și mai multe fragmente de ceramică liniară. Întrucît acestea sînt mai noi, credem că ele constituie elementul ce permite datarea mormîntului și considerarea scheletului ca fiind al unui purtător al culturii cu ceramică liniară. Pînă în prezent în U.R.S.S. se cunoaște numai mormîntul de la Nezvisko², găsit la 2,38 m adîncime față de nivelul actual al solului. Din descrierea complexului rezultă că este vorba de un mormînt de incinerare parțială făcută pe acel loc. Din schelet s-au păstrat doar o parte din oasele lungi și fragmente din cutia craniană. Lîngă resturile scheletului s-au dezvelit numeroase fragmente de vase. În funcție de cioburile adunate s-au putut număra circa 18 vase fragmentare sau sparte cu totul. Vasele de ofrandă fuseseră aranjate lîngă cap și picioare. Din inventarul funerar mai făceau parte cîteva lame de silex și un toporaș calapod. Mormîntul de incinerare parțială descris constituie o raritate în aria culturii cu ceramică liniară.

Cercetătoarea cehă Maria Steklá, care s-a ocupat cu problema ritului funerar al acestei culturi, arată că pînă în anul 1956 erau cunoscute morminte aparținînd culturii cu ceramică liniară în 169 de localități³, dar ritul incinerării — după datele prezentate de M. Steklá — apare mai tîrziu în zona dunăreană de-abia la începutul culturii cu ceramica ornamentată cu benzi de înșepături succesive⁴. În funcție de datele cuprinse în lucrarea de sinteză a M. Steklá și avînd în vedere faptul că pînă în prezent la noi, din epoca neolitică, se cunosc numai morminte de inhumare (începînd cu cultura Criș) considerăm că și purtătorii culturii cu ceramică liniară de pe teritoriul nostru au cunoscut și folosit mai ales ritul inhumare, ca și comunitățile înrudite din aria de răspîndire vestică. Obiceiul cunoscut acolo era acela de a înmormînta pe cei decedați în gropi simple în poziție chircită, mai adesea pe partea stîngă. Orientarea scheletelor era variabilă dar predomina direcția est-vest⁵.

Pentru o încadrare mai precisă a complexelor culturii cu ceramică liniară de la noi și din teritoriile vecine de la nord și nord-est, ne vom folosi de unele caracteristici ale ceramicii. Categoria de vase de uz comun, din pastă amestecată cu pleavă încă nu a fost studiată suficient pentru a fi folosită ca indiciu cronologic. În schimb, ceramica fină prezintă destule indicații în acest sens.

După cum am arătat cele mai vechi materiale liniare din vestul R. S. S. Ucrainene cunoscute din publicații aparțin fazei a III-a a culturii cu ceramică

¹ N. Vlassa, *Cultura ceramicii liniare în Transilvania*, în *SCI V*, X, 2, 1959, p. 240-241.

² E. K. Cernîș, *op. cit.*, p. 52.

³ M. Steklá, *Pohrby lidu s volutovou a vyplechanou keramikou*, în *AR*, VIII, 1956. 5, p. 770.

⁴ *Ibidem*, p. 771.

⁵ *Ibidem*,

liniară ¹. Din aceeași fază datează și un fragment ceramic descoperit la Florești ². Ciobul este ornamentat printr-o bandă cu suprafața punctată. În cadrul complexelor de pe teritoriul Moldovei pînă acum sînt foarte puține elemente ce pot fi legate de asemenea de faza a III-a. La Glăvăneștii-Vechi au fost descoperite mai multe fragmente de acest tip. Ne referim de exemplu la un ciob ornamentat cu o bandă cu suprafața punctată, un altul avînd pe corp pînă la buză un grup de două linii paralele verticale (pl. III 26); marginea nu este delimitată cu linii orizontale. Asemănător este ciobul descoperit la Rupea. Cert este faptul că din R. S. S. Ucraineană pînă la Glăvăneștii-Vechi și mai la sud este bine reprezentată faza mijlocie sau faza a IV-a. Materialele descoperite pînă acum constituie o dovadă că răspîndirea triburilor de pe teritoriul R. S. Cehoslovace prin sudul R. P. Polone s-a continuat și în decursul fazei a IV-a. Elementele ei caracteristice printre altele sînt și decorul executat cu deosebită grijă; marginile vaselor erau subliniate prin cîteva linii paralele mai jos urmînd decorul de caracter geometric; alveolele de formă ovală regulate superficiale.

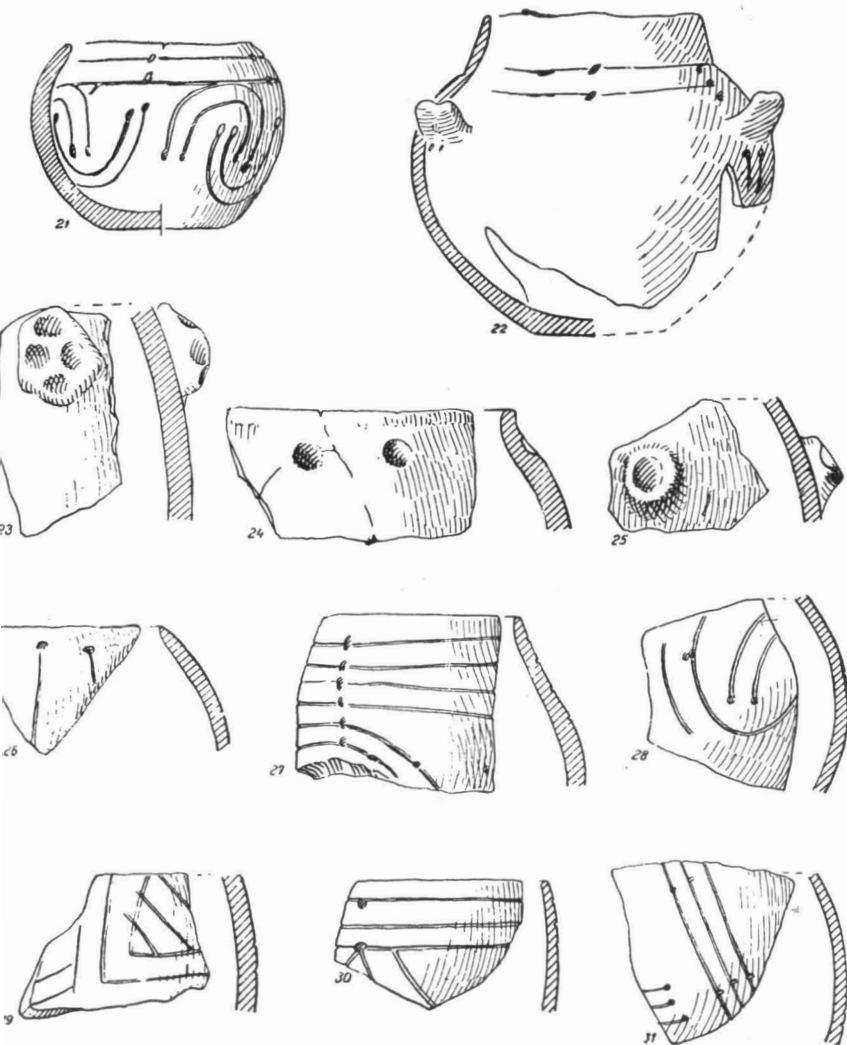
Pe cîteva vase găsite la Nezvisko, la Florești, la Glăvăneștii-Vechi și la Larga Jijia se observă un sistem de lucru caracteristic pentru ceramica din faza a IV-a a culturii cu ceramică liniară din Moravia. Anume, după modelarea vasului și după executarea decorului incizat toată suprafața lui exterioară era lustruită cu multă migală din care cauză o parte din linii și alveole erau astupate cu totul iar la celelalte, marginile alveolelor ajungeau și ele lustruite.

Studiind tehnica de lucru și motivele ornamentale de pe materialele liniare descoperite pe teritoriul țării noastre am ajuns la concluzia că pe baza lor se pot deosebi trei etape din cursul locuirii purtătorilor culturii cu ceramică liniară. La Glăvăneștii-Vechi sînt documentate, precum am arătat, unele materiale din faza a III-a probabil de la sfîrșitul ei (pl. III/26) dar predomină materialele specifice pentru faza a IV-a (pl. III/21, 28, 30). La Perieni și mai ales la Traian, pe lîngă ornamentele din faza a IV-a, sînt unele elemente decorative ce permit să presupunem că ele sînt de la sfîrșitul fazei a IV-a, eventual de la începutul fazei a V-a. Printre cioburile de la Perieni sînt unele cu decorul trasat cu grijă ca în faza a IV-a (pl. III/34—38). În schimb, pe alte cîteva fragmente liniile sînt neregulate și asimetrice (pl. III/33, 39). Extremitățile liniilor nu sînt unite și nu au alveole (pl. III/37, 39). Printre materialele descoperite la Traian, de asemenea, pot fi menționate o serie de cioburi ornamentate cu grijă (pl. III/60—62), iar altele au decorul incizat fără alveole, compus din linii întretăiate, asociate cu unghiuri simple, izolate. Pe un ciob s-a făcut decorul din linii subțiri, paralele cu linii mai groase. Din două linii groase s-a făcut un unghi ce are pe vîrf o adîncitură ovală prelungă (pl. III/66). Grupului de materiale liniare mai tîrzii îi atribuim și un ciob interesant, descoperit la Traian. Fragmentul provine dintr-un vas avînd pe corp decorul alcătuit din linii paralele; din loc în loc, la intervale mici, aceste linii sînt întretăiate de liniuțe verticale (pl. III/68). Un astfel de ornament este specific pentru faza

¹ De exemplu, I. K. Svešnikov, *op. cit.*, p. 12, pl. III/5.

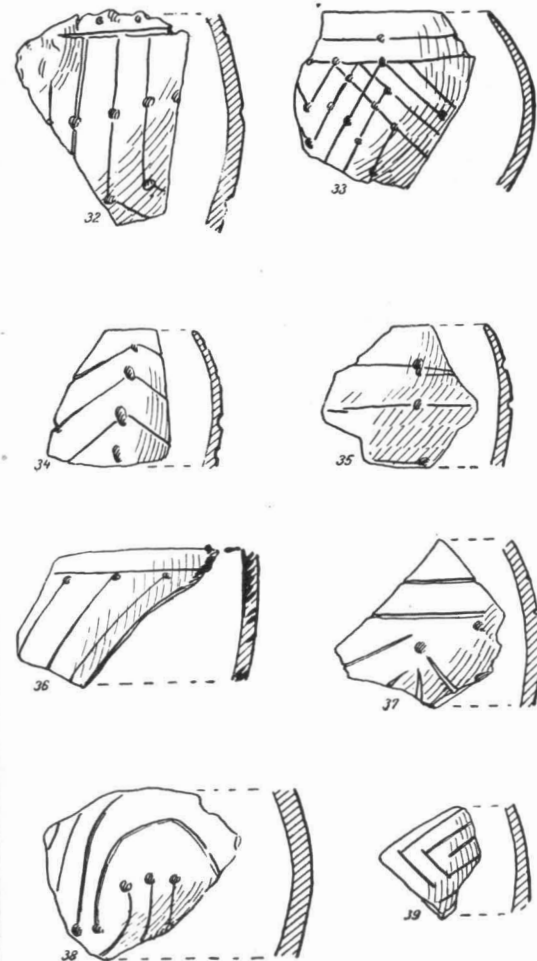
² T. S. Passek, *Новые открытия на территории СССР...*, p. 43, fig. 9/6.

GLĂVĂNEȘTII VECHI

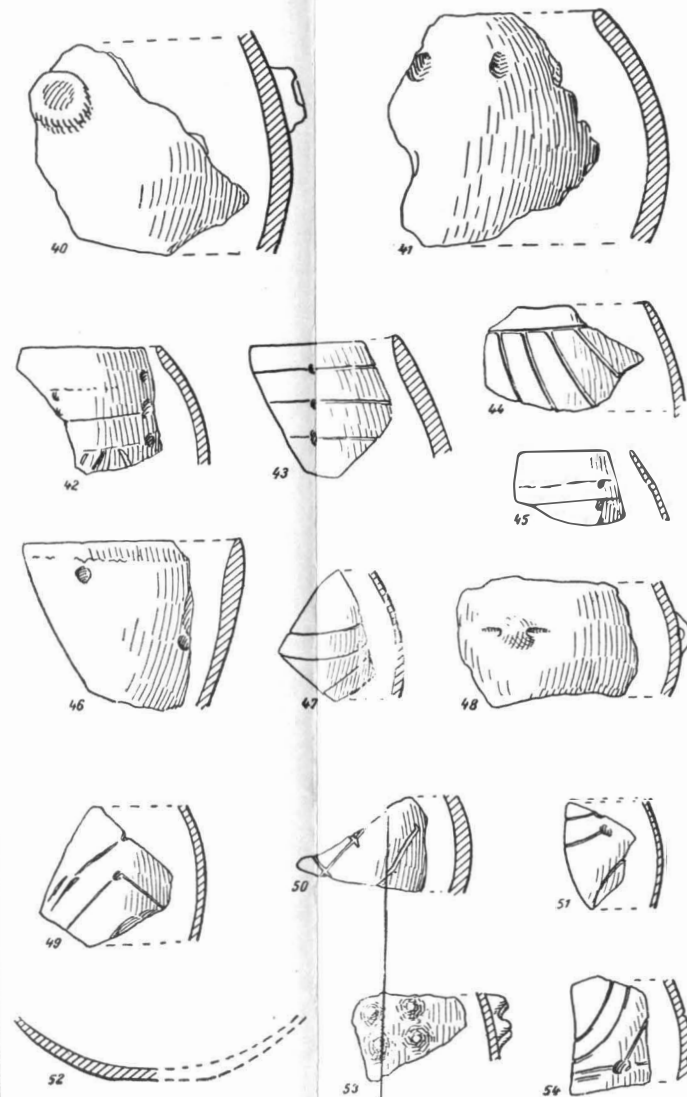
0 5

PERIENI

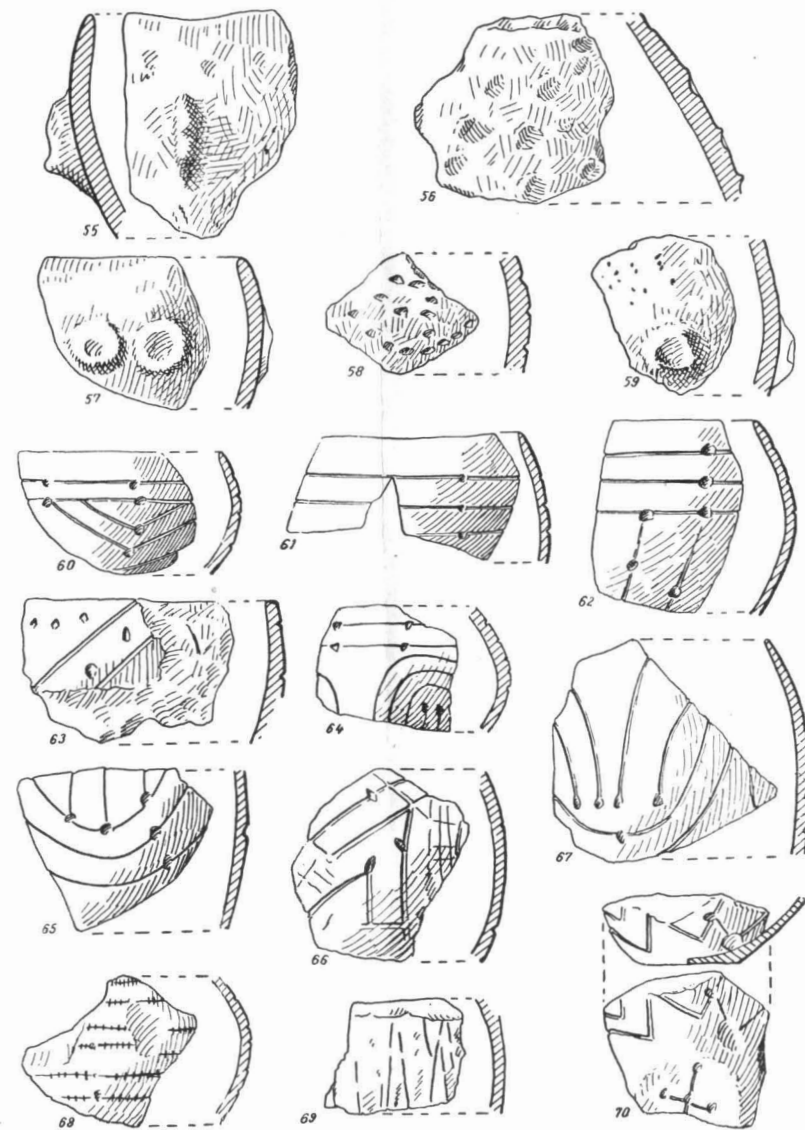
0 5

LARGA JIJIEI

0 5

TRAIAN

0 5

a V-a din Cehia și el se întâlnește câteodată, în sudul Germaniei și în sudul Poloniei.

Pe teritoriul R. P. Ungare și R. S. Cehoslovace, cultura cu ceramică liniară s-a dezvoltat paralel cu alte culturi. Precizarea raporturilor cronologice dintre diferitele aspecte s-a făcut pe baza unor observații stratigrafice. În Slovacia estică, în așezarea Barca III, L. Hájek¹ a determinat mai multe straturi de cultură, primul, cel inferior, conținea materiale aparținând culturii cu ceramică liniară est-slovacă, iar următorul, ceramică de tip Bükk propriu-zisă. Raporturile în timp dintre cultura cu ceramică liniară cu culturile Bükk și Tisa sînt destul de bine cunoscute prin diferite descoperiri. Astfel, în nordul Slovaciei, în cursul unor săpături din peștera Šarkanova Dîra de lângă satul Porač², Juraj Bárta a descoperit în același strat de cultură, materiale de tip Bükk și altele aparținând culturii cu ceramică liniară. După ornamentele de pe cioburile liniare, se poate spune că este vorba de faza mijlocie, a IV-a.

Observații interesante s-au făcut și pe locul Bacherov Maier de la Hurbanovo, în vestul Slovaciei, unde pe același vas erau motive ornamentale de tip Želízovce asociate cu elemente de decor de clară influență Bükk³. Descoperirile din R. P. Ungară de la Nagytétény⁴ și din alte puncte confirmă contemporaneitatea dintre aspectul Želízovce (ultima fază a culturii cu ceramică liniară din regiunea de vest a Slovaciei) cu culturile Bükk și Tisa. Din datele citate, în stadiul actual al cercetărilor, se degajă concluzia că evoluția culturii Bükk s-a produs în cursul unei perioade mai îndelungate și în acest caz ea a putut fi contemporană în parte cu faza a IV-a liniară și cu faza ultimă Želízovce. Se cuvine remarcat faptul că în sudul Poloniei pînă în preajma Krakoviei s-au găsit rare fragmente ceramice de tip Bükk⁵ explicabile prin influențe sau mai curînd prin «import».

De asemenea, se cuvine să amintim că și triburile din faza Želízovce au avut o răspîndire destul de mare; elementele cele mai sudice, probabil ajunse pe cale de «import», sînt: cele din așezarea de la Vinča⁶, din stratul Vinča B 2 și fragmentul ceramic semnalat de M. Roska și descoperit la Turdaș, în condiții stratigrafice neclare⁷. Triburile fazei Želízovce s-au răspîndit treptat și spre nord, pe teritoriul R. P. Polone și au pătruns pînă în regiunea Krakoviei⁸ și chiar mai departe pînă la Złota, în regiunea Sandomierz⁹.

Pe teritoriul U.R.S.S. și la noi s-au făcut observații stratigrafice importante. Primele date ne-au fost furnizate de săpăturile făcute de E. K. Cerniș,

¹ L. Hájek, *Nová skupina páskové keramiky na východním Slovensku*, în AR, IX, 1957, 1, p. 3—9.

² Dr. J. Bárta, *Neolitické osídlenie jaskýň pri Porači na Slovensku*, în AR, VIII, 1956, 5, p. 637.

³ Bohuslav Novotný, *Die Slowakei in der jüngeren Steinzeit*, Bratislava, 1958, p. 13; idem, *Slovensko v mladšej dobe Kamenej*, Bratislava, 1958, pl. VII/1.

⁴ Gallus Sándor, *A nagytétényi neolitikus sír*, în AE, XLIX, 1936, p. 85—86.

⁵ Informații de la Janusz Kozłowski de la Kraków.

⁶ Miloje M. Vasić, *Преисториска Винча, IV, керамика*, Beograd, 1936, p. 42, 52, fig. 54, adîncimea 6,6 m.

⁷ M. Roska, *op. cit.*, p. 27, fig. 1/1.

⁸ Bohuslav Novotný, *Die Slowakei in der jüngeren Steinzeit*, Bratislava, 1958, p. 13.

⁹ Informație de la prof. Zsófia Podkovinska de la Institutul de Arheologie din Varșovia.

în anul 1953, la Nezvisko¹. Acolo, la baza depunerilor arheologice au fost descoperite: un strat cu materiale liniare, suprapus de un nivel cu materiale de tip Tripolie B 1 (după periodizarea T. S. Passek), adică de tip Cucuteni A, și de un alt nivel din faza Tripolie B 2, materiale care la noi corespund cu cele de tip Cucuteni A—B (aspectul de la Corlăteni).

1 2	GLĂVĂNEȘTII VECHI	PERIENI	ZĂNEȘTI	FLOREȘTI (U.R.S.S.)	IZVOARE
FAZA ARIUȘD					
FAZA IZVOARE					
FAZA LARGA-JIJIA					
FAZA GIULEȘTI					
CULTURA CU CERAMICĂ LINIARĂ					
CULTURA CRIȘ					

Fig. 2. — Tabel comparativ cu precizarea succesiunii cronologice relative a diferitelor culturi din epoca neolitică din estul țării noastre și din sud-estul U.R.S.S.; 1, așezare; 2, loc de descoperire cu una sau mai multe așezări suprapuse.

Încă din anul 1951, prof. Ion Nestor ajunsese teoretic la concluzia că, în timp, cultura cu ceramică liniară de la noi este mai tîrzie decît cultura Criș². Ipoteza a fost confirmată prin săpăturile prof. M. Petrescu-Dîmbovița, din anul 1955, de la Perieni³. Acolo s-a observat că stratul de cultură Criș este suprapus și deranjat de un altul conținînd fragmente ceramice de tip liniar.

Ultimele observații importante s-au făcut la Florești (R. S. S. Moldovenească), unde, în anul 1956, în cursul săpăturilor conduse de T. S. Passek⁴, s-a descoperit un strat cu materiale aparținînd culturii cu ceramică liniară suprapus și deranjat de un alt strat cu materiale caracteristice fazei Larga Jijia. Prin urmare, aspectul liniar de la noi și din sud-vestul U.R.S.S. este mai recent decît cultura Criș (aspectul din Moldova) și mai vechi decît faza Larga Jijia.

¹ E. K. Cernîș, *op. cit.*, p. 48—56.

² I. Nestor, *op. cit.*, p. 21.

³ M. Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.*, p. 65—79—82.

⁴ T. S. Passek, *op. cit.*, p. 38—46.

Pînă aici am folosit date stratigrafice. Deoarece perioada dintre cultura Criș și faza Larga Jijia a fost destul de îndelungată, vom folosi diferite metode pentru a încerca o încadrare mai precisă a culturii cu ceramică liniară din Moldova și din estul Transilvaniei.

Cele patru complexe cu ceramică liniară descoperite la Morești, la Cipău (II) și la Rupea, nu pot fi interpretate — după părerea noastră — ca simple elemente ajunse acolo pe cale de schimburi intertribale, ci, foarte probabil, ele reprezintă dovezi de locuire efectivă pe acele locuri a oamenilor culturii cu ceramică liniară. Se pune problema raportului cronologic dintre această cultură și faza Giulești a culturii Boian. După cum am arătat prin observațiile stratigrafice de la Florești, stratul cu materiale din faza Larga Jijia suprapune un strat cu materiale liniare. Atît faza Giulești cît și cultura cu ceramică liniară preced în timp faza Larga Jijia și (aspectele lor cunoscute) ar putea fi contemporane. Faptul că ariile de răspîndire ale celor două aspecte culturale coincid parțial exclude contemporaneitatea lor. De aceea trebuie să admitem succesiunea lor. Înclinăm să considerăm cultura cu ceramică liniară din această regiune ca fiind mai veche decît locuirea din faza Giulești. Faptul poate fi argumentat cu date indirecte. Unele indicii ni le furnizează descoperirile din așezarea Vinča. După cum am mai amintit, un vas de tip Želizovce a fost găsit în stratul corespunzător fazei Vinča B 2¹, iar faza Giulești are analogii de-abia în faza Vinča C (după periodizarea lui Vl. Milojević) sau Vinča-Pločnik I, după M. Garašanin. Materialele liniare de la noi sînt însă de la sfîrșitul fazei a III-a, din faza a IV-a și de la începutul fazei a V-a. Acestea preced sau sînt în parte paralele cu faza Želizovce din Slovacia și din Ungaria. Așadar și datele indirecte pot servi ca argumente că faza Giulești este mai nouă decît locuirea purtătorilor culturii cu ceramică liniară din Transilvania și din Moldova. Atunci poate cultura cu ceramică liniară este paralelă în timp cu faza Bolintineanu? Să analizăm situația în ansamblu, în funcție de documentarea arheologică de la noi în comparație și cu situația din Slovacia.

La începutul expunerii am arătat că pe fondul local Criș, în sud-est s-a format cultura Dudești, în sud-vest cultura Fiera, iar în nord-vest, în parte paralel cu cultura Criș (de la care a primit o serie de elemente), s-a dezvoltat cultura cu ceramică liniară est-slovacă. Ținînd seama de observațiile stratigrafice de la Barca III² și de la Porač³, trebuie să admitem că în Cehia, Moravia și în vestul Slovaciei, paralel cu cultura ceramică liniară est-slovacă, se dezvoltă cultura cu ceramică liniară (primele faze).

În nord-vest și vest s-a continuat evoluția normală fără modificări mai serioase. În zona complexului sudic Fiera-Dudești, situația a fost deosebită. Pentru teritoriul Olteniei, pe baza documentării arheologice, se poate dovedi că de la cultura Fiera, pe temeiul evoluției locale, s-a ajuns, trecîndu-se treptat prin mai multe faze, pînă la începuturile culturii Sălcuța. În schimb, în aria culturii Dudești s-a produs o evidentă transformare a culturii, atunci s-au format triburile din faza Bolintineanu a culturii Boian. Faptul că pe teritoriul de răspîndire al culturii Fiera s-a produs o evoluție treptată, continuă, fără

¹ Miloje M. Vasić, *op. cit.*, p. 42, 52, fig. 54.

² L. Hájek, *op. cit.*, p. 3—9.

³ Dr. J. Bárta, *op. cit.*, p. 637.

transformări brusce, iar în cuprinsul teritoriului locuit de comunitățile culturii Dudești, au avut loc modificări serioase ne îndreptățește să admitem că în această regiune a intervenit un element nou, din afară. Fenomenul îl punem în legătură cu pătrunderea în regiunile apropiate din sudul Moldovei și apoi probabil chiar în nord-estul Munteniei, a comunităților din faza a IV-a a culturii cu ceramică liniară.

Ipoieza unei legături genetice dintre cultura cu ceramică liniară și cultura Boian a fost formulată, mai mult teoretic, încă din anul 1940, de către E. I. Kricevski¹. Pe atunci încă nu fuseseră publicate materialele din prima fază a culturii Boian. O părere asemănătoare a susținut, în anul 1951, și prof. Ion Nestor scriind «pentru cultura Boian trebuie postulată o componentă liniar-ceramică și o componentă „balcanică” respectiv Vinča (pentru ceramica plisată)»². În prezent sîntem în măsură să aducem o seamă de argumente pentru a încerca să demonstrăm originea complexă a primei faze a culturii Boian. Ținînd seama de complexe și materialele cunoscute pînă în prezent, faza Bolintineanu s-a format dintr-un trunchi local balcanic, cultura Dudești, pe care s-au altoit, prin asimilare, elemente ale culturii cu ceramică liniară transmise prin unele comunități pătrunse din spre nord-est în zona culturii Dudești. În cadrul noului aspect cultural format predomină elementele locale. Dintre elementele caracteristice ceramicii din cultura Dudești, în faza Bolintineanu s-au păstrat două categorii ceramice principale și anume: ceramica din pastă amestecată cu multă pleavă avînd forme și ornamente specifice și ceramica din pastă fină, de culoare neagră sau cenușie, ornamentată cu caneluri. Ținem să precizăm că această ultimă categorie o considerăm ca fiind balcanică, iar nu originară din aria culturii Vinča. Ea a fost răspîndită în regiunile noastre treptat, pe un front larg dinspre sud spre nord, iar nu de la vest spre est.

După părerea noastră, datorită intervenției culturii cu ceramică liniară, s-a format a treia categorie ceramică specifică fazei Bolintineanu. Mă refer la vasele ornamentate cu linii incizate mărginite de șiruri de triunghiuri mici. Dacă vom cerceta cu atenție materialele din categoria ceramică menționată și cele din complexe cunoscute din Moldova, ce aparțin culturii cu ceramică liniară, vom constata unele elemente de asemănare. Astfel, pe vasele din faza Bolintineanu ca și pe cele liniare, se observă obiceiul de a trasa în lungul marginii cîte una pînă la cinci linii paralele, mai jos de care se desfășoară restul decorului. Pe mai multe cioburi de la Perieni și de la Glăvăneștii-Vechi sînt motive decorative, din linii incizate, în formă de meandre. Tot în așezarea de la Glăvăneștii-Vechi se întîlnesc cioburi cu decorul împărțit în metope despărțite prin benzi de cîte două linii, iar suprafața metopelor este hașurată prin linii paralele oblice. Motive decorative similare se găsesc și în cadrul ceramicii din faza Bolintineanu și mai tîrziu în faza Giulești. Pe ceramica liniară de la Traian se observă unghiuri din linii incizate avînd pe colțuri alveole prelungi³. Astfel de alveole constituie unul din elementele specifice decorului

¹ E. I. Kricevski, *Из истории дунайского пониговья в неолитическую эпоху*, în KS, VIII, 1940, p. 54.

² I. Nestor, *op. cit.*, p. 24.

³ H. Dumitrescu, *Șantierul arheologic Traian (1954)*, în SCIV, VI, 3—4, 1955, p. 466, fig. 9/12.

olăriei din faza Bolintineanu, păstrat vreme îndelungată de purtătorii culturii Boian și transmis apoi în Moldova prin ceramica fazei Giulești pînă în faza Izvoare I₂. Ținem să remarcăm și ciobul descoperit la Traian, pe care liniile incizate sînt întretăiate de liniuțe verticale¹. Ele constituie o indicație că fragmentul datează de la sfîrșitul fazei a IV-a sau de la începutul fazei a V-a a culturii cu ceramică liniară. Credem — în stadiul actual al cercetărilor — că printr-un astfel de ornament se poate foarte probabil explica decorul din faza Bolintineanu, alcătuit din linii incizate mărginite de șiruri de triunghiuri. În legătură cu această problemă notăm că sînt și unele cioburi din faza Bolintineanu descoperite recent, pe care în lungul liniilor incizate s-au făcut un fel de alveole prelungite ce țin locul sau poate preced în timp șirurile de triunghiuri. Remarcăm că în faza Bolintineanu încă nu cunoaștem forme asemănătoare cu cele din cultura cu ceramică liniară.

Dacă admitem că faza Bolintineanu s-a format din elementele despre care am vorbit, atunci implicit trebuie să admitem că așezările și materialele liniare cunoscute pînă acum în Moldova și Transilvania sînt mai vechi și decît faza Bolintineanu.

În funcție de datele prezentate și de argumentele aduse, înclinăm să admitem că pe teritoriul Transilvaniei de sud-est, culturile neolitice s-au succedat în ordinea Criș I — Criș II. Între această fază și cultura cu ceramică liniară, sîntem de părere că în acea regiune au locuit oamenii unui aspect cultural format din cultura Criș și înrudit cu cultura Dudești. Acestui aspect i-a urmat în timp cultura cu ceramică liniară (sfîrșitul fazei a III-a și faza a IV-a). După care cred că iarăși este o lipsă în documentarea noastră. Seria aspectelor culturale din neoliticul mijlociu, din sud-estul Transilvaniei, s-a încheiat cu faza Giulești ale cărei comunități gata formate au pătruns (în etapa de sfîrșit a acestei faze) în regiune dinspre sud din Cîmpia Dunării.

Vasul de tip Želizovce din care provine fragmentul descoperit la Turdaș a fost adus de-a lungul Mureșului, pe cale de schimburi întîmplătoare făcute cu triburile ce locuiau la apus de țara noastră.

Succesiunea cronologică a culturilor din neoliticul timpuriu și mijlociu de pe teritoriul Moldovei și din regiunile vecine cu ea, adică din sud-vestul R. S. S. Ucrainene și din R. S. S. Moldovenească, a fost următoarea: probabil «precriș» (mai curînd o fază veche a culturii Criș)², sigur cultura Criș (cu cel puțin două faze de evoluție) ai cărei purtători au locuit și la est de Prut, fiind de curînd semnați, prin cercetările lui V. N. Danilenko, pînă în preajma cursului superior al Bugului sudic³. În zona Nistrului mijlociu este documentată cultura Bugului sudic. Din evoluția neoliticului din regiune lipsește o verigă ce corespunde în timp cu o parte din perioada de dezvoltare a comunităților culturii Dudești din sud și cu primele faze ale culturii cu ceramică liniară din nord-vest. Înclinăm să admitem și pentru această regiune existența

¹ H. Dumitrescu, *Șantierul arheologic Traian (1954)*, în SCIV, VI, 3-4, 1955, p. 466, fig. 9/11.

² Al. Păunescu, *Locuirea neolitică de la Dîrțu—Ceahlău (Notă preliminară)*, în SCIV, IX, 2, 1958, p. 265—271—273. Aspect cultural documentat pînă acum numai în lungul munților Carpați de la Ceahlău pînă la Sita Buzăului.

³ Materiale certe de tip Criș au fost descoperite de V. N. Danilenko la Pecera (r. Splkov). Informație primită prin intermediul prof. M. Petrescu-Dîmbovița.

unui complex dezvoltat din cultura Criș. În perioada următoare dinspre nord-vest și dinspre nord au pătruns oamenii culturii cu ceramică liniară de la sfârșitul fazei a III-a, în principal din faza a IV-a și avem documentat și începutul fazei a V-a. Purtătorii acestei culturi s-au răspândit pînă în sudul Moldovei și de acolo încă dintr-o perioadă timpurie au trecut prin trecătorile Carpaților Răsăriteni și au locuit în partea de sud-est a Transilvaniei. După părerea noastră, triburile culturii cu ceramică liniară din Moldova au pătruns și în nordul Munteniei contribuind la formarea culturii Boian¹. Pentru Moldova de est și regiunile vecine ne lipsesc — în stadiul actual al cercetărilor — datele cu privire la perioada dintre ultimele elemente liniare cunoscute la noi și faza Giulești, reprezentată prin așezarea de la Zănești² și probabil prin materialele de la Ruginești³. În legătură cu această problemă semnalăm că la Muzeul de Istorie a Moldovei, de la Iași, este expus un fragment ceramic cu decor caracteristic fazei Giulești, ciob descoperit, după informațiile primite, la Vlădeni (r. Vlădeni). Fragmentul pare să constituie o indicație că triburile fazei Giulești au locuit și pe teritoriul dintre Siret și Prut.

Prezența pe ceramica de tip Giulești de la Zănești a unor ornamente de aspect liniar ne face să presupunem că pe teritoriul Moldovei sudice, s-a produs un contact tîrziu între comunitățile fazei Giulești (pătrunse dinspre sud-vest) și unele triburi liniare tîrzii deosebite de cele cunoscute.

Din cele expuse rezultă că admitem o intervenție dublă a triburilor cu ceramică liniară în evoluția culturilor neolitice din țara noastră. Prima lor contribuție a fost aceea care a dus la formarea triburilor fazei Bolintineanu. Prin evoluția locală la aceste triburi s-a modificat treptat cultura materială dobîndind caracteristicile fazei Giulești. Pentru acea perioadă, documentarea arheologică arată că oamenii culturii Boian s-au răspândit treptat spre nord și nord-est. Triburile Giulești pătrunse în Moldova au întîlnit acolo — după cum am arătat — triburi tîrzii liniare. Îmbinarea acestor două elemente, dintre care cel corespunzător fazei Giulești mult mai puternic, iar cel liniar avînd în acest caz un caracter secundar, ne este oglindită prin materialele descoperite în așezarea de pe Dealul Viei de la Zănești. Dintre materialele ce provin de acolo și publicate mai ales în rapoartele preliminare este evident un procent foarte ridicat de elemente specifice etapei tîrzii a fazei Giulești din sud-estul Transilvaniei și din Muntenia. Pe de altă parte sînt și unele elemente de aspect liniar toate asociate cu ornamente Giulești, pe vase din pastă caracteristică aceleiași faze.

Mai tîrziu, pe teritoriul Moldovei, al R. S. S. Moldovenești și în regiunile vecine la nord și est s-a continuat evoluția locală de-a lungul fazelor: Giulești (încă nu cunoaștem aspectul cultural ce-i corespunde în regiunea de la est și nord) — Larga-Jijia (Florești) — Izvoare I₂ (Tripolie A), apoi Protocucuteni în vestul Moldovei, iar în est și nord continuîndu-se evoluția triburilor Tripolie.

¹ Este adevărat că în sudul Moldovei și în nord-estul Munteniei încă nu sînt cunoscute descoperiri aparținînd culturii cu ceramică liniară; explicația lipsei lor, pînă în prezent, este aceea că în regiunea amintită s-au făcut puține cercetări de suprafață.

² Săpăturile de la Zănești au fost efectuate de C. Matasă și apoi de H. Dumitrescu.

³ Informații de la prof. Ion Nestor.

Pe tabelul ce urmează am grupat datele referitoare la cronologia relativă a culturilor neolitice timpurii din țara noastră și din regiunile vecine de la est și nord-est.

Discuțiile cu privire la cronologia absolută a culturii cu ceramică liniară sînt în plină desfășurare. În conformitate cu datele mai vechi, această cultură

DOBROGEA	SUD-ESTUL TRANSILVANIEI	MUNTENIA	MOLDOVA	NORDUL R.S.S. MOLDOVENEȘTI	R.S.S. UCRAINEANĂ (Reg. Stanislav)
		SUD	VEST		
		NORD	EST		
CULTURA GUMELNIȚA	FAZA CUCUTENI A	CULTURA GUMELNIȚA	FAZA CUCUTENI A	FAZA TRIPOLIE B1	FAZA TRIPOLIE B1
↑	↑	↑	↑	↑	↑
CULTURA HAMANGIA (GURA DOBROGEI)	FAZA ARIUȘD I	FAZA ALDENI II	FAZA ARIUȘD I*		
↑	?	FAZA PETRURAREȘ	FAZA IZVOARE	FAZA TRIPOLIE A	FAZA TRIPOLIE A
↑		FAZA VIDRA	FAZA LARGĂ-JIJIA	FAZA FLOREȘTI	?
CULTURA HAMANGIA (COLUMBIAC)	FAZA GIULEȘTI	FAZA GIULEȘTI	FAZA GIULEȘTI		
↑	?	↑	↑		
?		FAZA BOLINTINEANU	CULTURA CU CERAMICĂ LINIARĂ ?	CULTURA CU CERAMICĂ LINIARĂ ?	?
?	CULTURA CU CERAMICĂ LINIARĂ	CULTURA DUDEȘTI	CULTURA CU CERAMICĂ LINIARĂ	CULTURA CU CERAMICĂ LINIARĂ	CULTURA CU CERAMICĂ LINIARĂ
?	?	?	?	CULTURA ABUGULUI SUDIC	?
	CULTURA CRIȘ I	CULTURA CRIȘ I	CULTURA CRIȘ		

Fig. 3. — Tabel cronologic referitor la succesiunea aspectelor culturale din epoca neolitică timpurie și mijlocie, din partea de est a R.P.R. și din sud-vestul U.R.S.S.

începea în prima jumătate a mileniului al III-lea î.e.n.¹. În ultimul timp însă, de cînd se caută precizarea cronologiei absolute a culturii prin determinările făcute cu ajutorul Carbonului 14, se propun date mai ridicate. Astfel vom aminti, după R. Pittioni² că, în funcție de unele determinări, complexe culturale cu ceramică liniară din Germania și Belgia sînt datate în a doua jumătate a mileniului al V-lea î.e.n. În acele regiuni — după cum se știe — sînt documentate complexe liniare din fazele mijlocie și tîrzie. În acest caz începutul culturii cu ceramică liniară ar trebui fixat în prima jumătate a mileniului al V-lea î.e.n. Complexele liniare din regiunile noastre, aparținînd în principal fazei mijlocii, sînt apropiate în timp cu acelea din Germania și prin urmare datează și ele din a doua jumătate a mileniului al V-lea sau eventual de la

¹ Vladimir Milojević, *Chronologie der jüngeren Steinzeit Mittel- und Südosteuropas*, Berlin, 1949, p. 100 pl. 10.

² R. Pittioni, *Der Beitrag der Radio-Karbonmethode zur absoluten Datierung urzeitlicher Quellen*, în *Forschungen und Fortschritte*, 1958, prezintă o serie de date obținute cu ajutorul determinărilor cu C 14. Pentru complexe din sudul Germaniei și din Belgia, s-au obținut următoarele date: 4250 ± 150 ; 4150 ± 140 ; $4250 = 200$; 4080 ± 110 . Date citate după Vladimir Dumitrescu, *Poziția arheologilor față de rezultatele metodei radio-carbonului (C 14) în domeniul cronologiei absolute*, în *SCIV*, IX, 1, 1938, p. 166.

inceputul mileniului al IV-lea î.e.n. Admitem această datare pînă atunci pînă cînd prin perfecționarea metodei determinărilor cu C 14 se va ajunge la alte precizări sau pînă cînd se vor inventa noi metode de datare absolută a diferitelor complexe arheologice.

Unele dintre problemele expuse în lucrare, în funcție de datele existente, le considerăm ca fiind corespunzătoare cu realitatea istorică; pentru altele documentarea noastră este încă destul de săracă. Am considerat totuși utilă punerea și a acestor probleme pentru a le supune discuției specialiștilor. Prin eforturi comune și mai ales prin săpături noi se vor putea rezolva și astfel de probleme precum și altele legate de evoluția triburilor culturii cu ceramică liniară de pe teritoriul țării noastre și din regiunile vecine.

EUGEN COMȘA

О КУЛЬТУРЕ ЛИНЕЙНОЙ КЕРАМИКИ НА ТЕРРИТОРИИ РНР И В СОСЕДНИХ ОБЛАСТЯХ

РЕЗЮМЕ

В начале работы автор вкратце описывает древнейшие неолитические культуры на данной территории; затем, на основании работ чехословацких археологов, он излагает результаты настоящего этапа исследования вопроса о происхождении культуры линейной керамики на территории Чехословакии и в соседних с нею областях. Далее перечисляются и характеризуются известные уже поселения культуры линейной керамики в Молдавии и юго-восточной Трансильвании. По мнению автора комплексы с линейной керамикой можно отнести к концу III, к IV (в большинстве случаев) и началу V фазы культуры линейной керамики (согласно периодизации, применяемой главным образом в комплексах с линейной керамикой на территории Чехословакии).

В настоящее время стратиграфическая связь между этой культурой и другими неолитическими культурами установлена на основании раскопок в Периенах (РНР) и Флорештах (СССР). Культура линейной керамики датируется временем между культурой Криш и фазой Ларга Жижиия.

В заключение автор допускает повторное влияние племен, носителей культуры линейной керамики, на эволюцию неолитических племен на территории РНР. Их первый вклад в сочетании с элементами культуры Дудешти привел к образованию общин фазы Болинтиняну. Постепенно изменяясь вследствие местных условий развития (в Валахии), материальная культура этих племен приобрела черты фазы Джулешти. Исходя из современных археологических данных, можно утверждать, что носители культуры Боян постепенно продвинулись к северу и северу-востоку. Проникшие в Молдавию племена конца фазы Джулешти весьма вероятно встретили здесь племена-

носителей поздней культуры линейной керамики. Слияние обоих элементов фазы Джулешти и линейной керамики, имевшей второстепенное значение, отражается в открытиях на поселении Дялул Вией в Зэнешти. На территории Молдавии продолжали развиваться местные племена фазы Джулешти, в большой степени содействовавшие образованию общин культуры Кукутени-Триполье.

ОБЪЯСНЕНИЕ РИСУНКОВ

Табл. I. — Карта распространения археологических комплексов культуры линейной керамики на территории РНР и в соседних областях СССР.

Табл. II. — 1—12, типы поселений, жилищ, орудий, характерных для культуры линейной керамики; 13—20, характерные черепки линейной керамики, найденные в Чипэу.

Табл. III. — Сосуды и черепки линейной керамики, найденные в различных поселениях на территории Молдавии.

Рис. 1. — Спиральные декоративные мотивы, восстановленные на основании частей узора, сохранившихся на отдельных черепках линейной керамики, найденных в различных поселениях в РНР.

Рис. 2. — Сравнительная таблица с уточнением хронологической последовательности различных культур эпохи неолита на востоке РНР и на юго-востоке СССР; 1, поселение; 2, место находки с одним или многими перекрывающимися поселениями.

Рис. 3. — Хронологическая таблица последовательности культур эпохи среднего и раннего неолита в восточной части РНР и на юго-западе СССР.

CONSIDÉRATIONS SUR LA CIVILISATION DE LA CÉRAMIQUE RUBANÉE SUR LE TERRITOIRE DE LA R. P. ROUMAINE ET DES RÉGIONS VOISINES

RÉSUMÉ

L'auteur présente succinctement les plus anciennes civilisations néolithiques de cette aire puis, tenant compte des études effectuées par les archéologues tchécoslovaques, il expose le stade des recherches relatives à l'origine et à l'évolution de la civilisation de la céramique rubanée sur le territoire de la Tchécoslovaquie et des régions voisines. Ensuite, il énumère et caractérise les données concernant les stations à céramique rubanée situées en Moldavie et dans le Sud-Est de la Transylvanie. Les complexes à céramique rubanée du territoire roumain peuvent être mis en rapport avec la fin de la IIIe phase, mais surtout avec la IVe et le début de la Ve phase de la civilisation de la céramique rubanée (d'après une périodisation valable plus particulièrement pour les complexes à céramique rubanée situés sur le territoire de la Tchécoslovaquie).

Le rapport stratigraphique entre cette civilisation et les autres civilisations néolithiques est élucidé à présent en fonction des résultats fournis par les fouilles de Perieni (R. P. Roumaine) et de Florești (U.R.S.S.). La civilisation de la céramique rubanée se situe dans le temps entre la civilisation de Criș et la phase Larga-Jijia.

Pour conclure, l'auteur admet une double intervention des tribus de la céramique rubanée dans l'évolution des tribus néolithiques de Roumanie. Leur première contribution a conduit, en association avec les éléments de la civilisation de Dudești, à la formation des communautés de la phase Bolintineanu. L'évolution locale (en Valachie) a modifié peu à peu la civilisation matérielle de ces tribus qui acquièrent les caractéristiques de la phase Giulești. Pour la période considérée, la documentation archéologique actuelle permet de soutenir que les tribus de la civilisation de Boian se sont graduellement répandues vers le Nord et le Nord-Est. Les tribus de la fin de la phase Giulești qui avaient pénétré en Moldavie y rencontrèrent certainement des communautés de la dernière période de la céramique rubanée. La jonction de ces deux éléments, dont celui correspondant à la phase Giulești était bien plus fort — celui de la phase rubanée n'ayant qu'une importance secondaire — se reflète dans les découvertes effectuées dans l'établissement de Dealul Viei-Zănești. L'évolution locale des tribus de la civilisation de Giulești, qui ont beaucoup contribué à la formation des communautés de la civilisation de Cucuteni-Tripolje, s'est poursuivie sur le territoire de la Moldavie.

EXPLICATION DES FIGURES

Pl. I. — Carte de l'expansion des complexes de la civilisation de la céramique rubanée sur le territoire de la R. P. Roumaine et des régions avoisinantes de l'U.R.S.S.

Pl. II. — 1—12 types d'établissements, d'habitations et d'outils spécifiques de la civilisation de la céramique rubanée; 13—20, fragments de céramique rubanée, caractéristiques, découverts à Cipău.

Pl. III. — Vases et fragments de céramique rubanée découverts dans divers établissements de la Moldavie.

Fig. 1. — Motifs ornementaux spiralés reconstitués à l'aide des portions de décor subsistant sur divers fragments de céramique rubanée découverts dans différentes stations situées dans la R.P. Roumaine.

Fig. 2. — Tableau comparatif précisant la succession chronologique relative des différentes civilisations de l'époque néolithique découvertes dans l'Est de la R. P. Roumaine et le Sud-Est de l'U.R.S.S.; 1, établissement; 2, endroit où ont été trouvées une ou plusieurs stations superposées.

Fig. 3. — Tableau chronologique de la succession des aspects culturels de la première période de l'époque néolithique et du néolithique moyen dans l'Est de la R. P. Roumaine et le Sud-Ouest de l'U.R.S.S.